

Etički aspekti sigurnosti

Čerkez, Katica

Professional thesis / Završni specijalistički

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, The Faculty of Political Science / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet političkih znanosti**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:114:130679>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom](#).

Download date / Datum preuzimanja: **2025-04-03**

Repository / Repozitorij:

[FPSZG repository - master's thesis of students of political science and journalism / postgraduate specialist studies / dissertations](#)

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij
Sigurnosna politika Republike Hrvatske

ETIČKI ASPEKTI SIGURNOSTI

Koncepti i primjena etičkih principa unutar sigurnosnih sustava

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Zagreb, 2024.

Sveučilište u Zagrebu
Fakultet političkih znanosti

Poslijediplomski sveučilišni specijalistički studij
Sigurnosna politika Republike Hrvatske

ETIČKI ASPEKTI SIGURNOSTI

Koncepti i primjena etičkih principa unutar sigurnosnih sustava

ZAVRŠNI SPECIJALISTIČKI RAD

Mentor: prof. dr. sc. Slavko Barić

Studentica: mag. phil. Katica Čerkez

Zagreb, rujan, 2024.

Izjava o autorstvu

Izjavljujem da sam završni specijalistički rad *Etički aspekti sigurnosti - Koncepti i primjena etičkih principa unutar sigurnosnih sustava*, koji sam predala na ocjenu mentoru prof. dr. sc. Slavku Bariću, napisala samostalno i da je u potpunosti riječ o mojem autorskom radu. Također, izjavljujem da dotični rad nije objavljen ni korišten u svrhe ispunjenja nastavnih obaveza na ovom ili nekom drugom učilištu, te da na temelju njega nisam stekla ECTS-bodove.

Nadalje, izjavljujem da sam u radu poštivala etička pravila znanstvenog i akademskog rada, a posebno članke 16-19. Etičkoga kodeksa Sveučilišta u Zagrebu.

Katica Čerkez

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Svrha i cilj pisanja rada	3
1.2. Metode istraživanja i struktura rada	3
2. SIGURNOST – DEFINIRANJE POJMA I GLAVNE PODJELE	6
2.1. Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske	7
2.1.1. <i>Ugroze nacionalne sigurnosti</i>	8
2.1.2. <i>Transformacija suvereniteta u konceptu nacionalne sigurnosti</i>	9
2.1.3. <i>Deteritorijalizacija - dobrobit ili gubitak nacionalne sigurnosti</i>	10
3. ETIKA – TEMELJNE MISLI O ETICI I ODREĐENJE NJEZINIH OSNOVNIH NAČELA	12
3.1. Razlika između etike i morala	12
3.2. Osnovna načela etike	13
4. ETIČKI ASPEKTI SIGURNOSTI	14
4.1. Analiza etičkih pitanja vezanih za informacijsku sigurnost	15
4.1.1. <i>Informacijska sigurnost</i>	16
4.1.2. <i>Temeljni sigurnosni kriteriji informacijske sigurnosti</i>	17
4.2. Hakerska etika ili etika informacijskog doba	19
4.3. Etika u privatnom sektoru ili poslovna etika	21
4.4. Analiza etičkih pitanja vezanih za unutarnju sigurnost	22
4.4.1. <i>Etika i unutarnja sigurnost (policija)</i>	22
4.4.2. <i>Transformacija policije pri europskim integracijama</i>	23
4.4.3. <i>Vrijednosti i vrline koje izražavaju misiju policije</i>	25
4.5. Analiza etičkih pitanja vezanih uz vanjsku sigurnost	26
4.5.1. <i>Temeljna načela i vrijednosti hrvatskog vojnog etičkog kodeksa</i>	29
4.5.2. <i>Izvori vojne etike</i>	29
4.5.3. <i>Etički kodeks ponašanja Kraljevske nizozemske vojske</i>	30
4.5.4. <i>Pravilo - Jus ad bellum</i>	31
4.5.5. <i>Pravilo - Jus in bello</i>	32
4.5.6. <i>Pravilo - Jus post bellum</i>	32
5. ETIKA I KIBERNETIČKA SIGURNOST	35
5.1. Etika u kibernetičkoj sigurnosti policije Republike Hrvatske	37

5.2. Etika u kibernetičkoj sigurnosti vojske	38
5.3. Kibernetička sigurnost i čovjek	40
6. VANJSKA SIGURNA POLITIKA REPUBLIKE HRVATSKE I EUROPSKE UNIJE	42
6.1. Zajedničke operacije Hrvatske i ZSOP	44
6.2. Hrvatska uloga u međunarodnoj sigurnosti kroz instrumente EU	45
6.3. Pričuvna komponenta i rast ukupnog obrambenog potencijala	48
7. EKOLOŠKA SIGURNOST KAO SEGMENT NACIONALNE SIGURNOSTI	50
8. ZAKLJUČAK	52
9. POPIS LITERATURE	53
10. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI	56

1. UVOD

U današnjem svijetu sigurnost je prijeko potrebna, ne samo zbog ubrzanog rasta informacijsko komunikacijskih tehnologija, nego i zbog potencijale zlouporabe koju tehnološka sveprisutnost i lako dostupnost omogućavaju. Međutim, osim tehnološke domene u kojoj sigurnost predstavlja zaštitu informacijskog sustava od gubitka vrijednih ili povjerljivih podataka, zlouporabe ili oštećenja hardvera i softvera ili štiti korisnike kreditnih kartica kako bi osigurali svoju internetsku transakciju ili pruža zaštitu na Internetu od napada računalnim virusima, sigurnost također ima veliku ulogu u tradicionalno dominantno lociranom okviru državocentričnosti i nacionalne sigurnosti te međunarodnih odnosa, koji uključuju vojsku, domaću i međunarodnu policiju vođenu obavještajnim podacima, prekograničnu policiju, mirovne misije, međunarodni protuterorizam, suradnju i razmjenu informacija između različitih obavještajnih organizacija itd. Pored ova dva najaktualnije orijentirana pravca sigurnosti, sigurnost svoje određenje afirmira u pravno-političkom, gospodarskom, socijalnom, javno-zdravstvenom i ekološkom području.

Svaki od tih sigurnosnih konteksta otvara niz pitanja koja se tiču etičkih aspekata sigurnosti, a koja mogu proizvesti različite moralne dvojbe i kontradiktorne etičke tvrdnje. Ako unutar pojmovne analize socijalno-znanstvenog istraživanja koncepta sigurnosti, promatramo sigurnost kao pojam koji je po svom ontološkom, epistemološkom i politološkom određenju heterogen, budući da izvire iz društvene kompleksnosti, onda deontološko određivanje prioriteta etičkih vrijednosti može donijeti različite ishode u pogledu načina na koji su sigurnosne organizacije odgovorne za poštivanje etičkih standarda. Sigurnost je, dakle, višestruko složen fenomen.

Sigurnost je primarno socijalno konstruiran pojam koji potječe od latinske riječi (lat. *securus/securas* – bezbrižan), a proizlazi iz društvenih procesa koji reduciraju rizik te poboljšavaju osjećaj normalnosti, predvidivosti, uzajamne smirenosti i kolektivnog samopouzdanja. Sigurnost je povezana s vrijednostima humanosti, izražava razumijevanje ljudskog života, individualna i kolektivna nadanja i strahove, očekivanja u pogledu vrijednosti koje mogu biti izgubljene i koje je potrebno sačuvati (Bilandžić, 2017: 344). U objektivnom smislu, mjeri odsutnost prijetnji stečenim vrijednostima, a u subjektivnom smislu, odsutnost straha da će takve vrijednosti biti ugrožene. Kao što vidimo, etičke su vrijednosti konstitutivni element pojma sigurnost, pa njime možemo denotirati određena stanja ili pojave (npr. u slučajevima kada je došlo do narušavanja stanja ravnoteže između konstruktivnih i

destruktivnih sila između dviju zemalja ili u slučajevima kada dolazi do urušavanja i degradacije ekološkog sustava ili kada dolazi do narušavanja civilizacijskih ostvarenja ljudske zajednice itd.), ali i konotirati određene vojno-političke, obavještajne ili javno-zaštitne sustave.

Etički okvir istraživanja sigurnosnog područja, složena je i dinamična tema. U tom konfliktnom, ali u isto vrijeme sinkretističkom odnosu sigurnosti i etike, mnogi se čimbenici međusobno isprepliću, pa tako sigurnosna kultura neke organizacije utječe na njezino vodstvo, trening i obrazovanje; s druge strane društveni i politički kontekst neke zemlje prilagođava se sigurnosno-tehnološkim utjecajima, a međunarodna suradnja ovisi o najboljoj etičkoj praksi tijekom primjene sigurnosnih mehanizama. Upravo zbog te navezanosti etike na sigurnost, u temelju svih sigurnih sustava mora biti ugrađeno poštivanje moralnih načela sigurnosne prakse, s posebnim naglaskom na primjeni etičkih vrijednosti pri obavljanju poslova u područjima javne i državne službe.

Već smo u uvodu naznačili da se pitanje sigurnosti može proučavati s različitih stajališta, a s obzirom na tradicionalno poimanje sigurnosti, koje je podrazumijevalo vojnu moć, a sigurnost promatralo kroz pojmove sile, odnosno mira; autorica/mi ćemo u ovom izlaganju pronaći novi pristup koji dominira suvremenim poimanjem sigurnost, a to je primjena etičkih principa/načela u područje sigurnosti. Etički pristup sam po sebi podrazumijeva svojevrsnu meta analizu pojma sigurnosti, odnosno pomak u vrijednosnom promatranju tog pojma. To drugim riječima znači da će etički pristup ukazivati na potrebu proširenja opsega/sadržaja pojma sigurnosti ka univerzalnosti. Univerzalnost podrazumijeva poštovanje cjelovitosti pojma sigurnosti. Ta se promjena ne odnosi samo na proširenje s nacionalne na globalnu razinu, nego i na proširenje sa sigurnosti nacija na sigurnost pojedinaca i grupe, kao i kvalitativno, s vojne sigurnosti na ekološku, ekonomsku, političku i socijalnu sigurnost te tako uključuje i političku odgovornost za jamčenje sigurnosti od nacionalne države prema međunarodnim organizacijama, ali i u posve drugom smjeru od nacionalne države prema regionalnim i lokalnim jedinicama te pojedincima. Problematika definiranja pojma sigurnosti kroz prizmu etike ne proizlazi samo iz pitanja je li sigurnost objektivna ili subjektivna kategorija, nego iz postavljanja teze kako objektivno poimanje sigurnosti ne isključuje subjektivno te da je za potpuno shvaćanje pojma sigurnosti nužna cjelovita ocjena stanja.

U nastavku rada ćemo se detaljnije osvrnuti na prethodno otvorena pitanja te ćemo nastojati konciznije objasniti koncepte i primjenu etičkih principa unutar sigurnosnih sustava. Raspravu smo podijelili u nekoliko segmenata, pa ćemo se u prvom dijelu baviti pojmovnim

određenjem etike i sigurnosti, dok ćemo u drugom dijelu raspravljati o vrlo aktualnoj temi – informacijska sigurnost, utjecaj tehnologije na kršenje privatnosti ljudi i s njom povezane etike računalne sigurnosti i etičkom hakiranju. Potom je važno dotaknuti se sustava unutarnje i vanjske sigurnosti, no kako se tu ipak radi o kompleksnim temama i obilnoj količini teoretskog sadržaja koji izlazi iz vremenskog okvira ovog rada, potrebno je zadržati u domeni navođenja i kratkog objašnjenja. Na samom kraju napisati cjelokupno mišljenje kao i zaključnu analizu obrađivane teme.

1.1. Svrha i cilj pisanja rada

Svrha ovog rada je prijevremena potreba za etičnošću koja je kroz vrijeme postala margina u svim segmentima društva, javnih institucija, državnih uprava, služba sigurnosti svih značajnih polja od egzistencijalne državne važnosti. Ovaj rad će upravo na taj pojam, pojam etike kao i na pojam sigurnosti ukazati. Kolika je važnost etike i proširenja pojma sigurnosti, a koji svakim danom dobiva svoj povećani obujam u novim sustavima i ono neophodno je da kroz njegove pore mora postojati uz zakon nit etičnosti koja se neće i ne smije odvajati, koja mora biti sastavnica svakog dijela sigurnosti.

1.2. Metode istraživanja i struktura rada

Metoda koju ćemo ovdje primijeniti je usporedba, razlikovanje u odnosu na dobro i loše kako u našem sustavu tako i općenito. Moralno djelovanje u životu općenito u usporedbi sa sustavom jedne države neodvojivo je. Moralno djelovanje nije potrebno ponekad i povremeno već mora biti temelj čovjeka, institucije, sustava i u konačnosti države i njenih struktura jedino na taj način bi se mogli osjećati apsolutno sigurnima.

Metodom usporedbe etičkog djelovanja u pojedinim strukturama promatranjem, na načina da svojom pojavom ne utječemo na tijek samih događaja. Fokus pisanja ovog rada bit će analiza etičkih aspekata sigurnosti. Kroz analizu u pojedinim strukturama nastojat ćemo razumjeti u kojoj mjeri se etika primjenjuje, u kojoj mjeri se postavlja kao postulat rada određenih struktura i koliko odstupanje može dovesti do lošeg ishoda.

Kvalitetnim istraživanjem navedenih područja kroz povijesni koncept i sadašnje stanje opisati sakupljanjem podataka iz više različitih izvora da bi mogli imati uvid kroz različite perspektive.

Deduktivna metoda - kojom prikupljamo osnovne pojmove o moralu, etici, sigurnosti kroz etičke aspekte sigurnosti.

Metodu klasifikacije - primjena kroz sva poglavlja

Komparativna metoda - prilikom usporedbe stanja u Hrvatskoj i Europskoj uniji.

Prilikom pisanja ovog rada korištene su arhive znanstvenih članaka, znanstveni priručnici, knjige, određene publikacije. Sva literatura koja je korištena u pisanju ovog rada je navedena i dostupna u knjižnicama i službenim stranicama interneta.

Što se tiče strukture rada, rad je podijeljen u deset tematskih cjelina, uključujući *Uvod*, razradu teme koja obuhvaća ukupno šest poglavlja, *Zaključak*, poglavlje o popisu bibliografskih jedinica te *Sažetak i ključne riječi*.

U uvodnom dijelu se kontekstualizira etički okvir istraživanja sigurnosti i njezinih sustava. U *Uvodu* se također navodi cilj pisanja ovog rada, metodologija istraživanja, struktura rada i svrha pisanja rada.

Nakon Uvoda slijedi drugo poglavlje – Sigurnost. U tom poglavlju se definira pojam sigurnosti i njegove glavne podjele uz navedene državne strukture za koje je pojam vezan a to su: nacionalna sigurnost Republike Hrvatske, ugroza nacionalne sigurnosti, transformacija suvereniteta kroz koncept nacionalne sigurnosti, deterritorijalizacija kao dobitak ili gubitak nacionalne sigurnosti.

Treće poglavlje u radu odnosi se na tematiziranje pojma *etika*. U tom kontekstu se iznose temeljne misli o etici i određenje njezinih osnovnih načela. Pritom se naglasak stavio na objašnjenje pojma etike i pojma moral kao i njihova razlika. Također se navode osnovna načela etike koja vrijede za sve strukture.

Slijedi četvrto poglavlje u kojem se obrađuju etički aspekti sigurnosti. U tom poglavlju se detaljno analiziraju etička pitanja kroz danas nezaobilaznu i jednu od najatraktivnijih struktura, a to je informacijska sigurnost. U poglavlju se također tematizira primjena etičkih principa na informacijsko-komunikacijske tehnologije, kao i na sustave unutarnje i vanjske nacionalne sigurnosti. Osim toga, u poglavlju se raspravlja o pojmu hakerske etike, odnosno etike informacijskog doba. Važno je pritom istaknuti kako se u kontekstu analize etičkih aspekata sigurnosti posebna pažnja usmjerila na vrijednosti i vrline koje izražavaju misiju policije kao i na temeljna načela i vrijednosti hrvatskog vojnog etičkog kodeksa te pravila pravednog rata.

Slijedi poglavlje u kojem se raspravlja o odnosu etike i kibernetičke sigurnosti. U petom poglavlju posebno se obrađuje etika i kibernetička sigurnost policije Republike Hrvatske, kao i etika u kibernetičkoj sigurnosti vojske i oružanih snaga.

U šestom poglavlju obrađuje se vanjska sigurnosna politika Hrvatske i Europske unije. U poglavlju se tematiziraju zajedničke operacije Hrvatske i zajedničke sigurnosne obrambene politike ZSOP. Naglasak je stavljen na ulogu Hrvatske kroz instrumente EU te se raspravlja o pričuvnoj komponenti kao rasut ukupnog obrambenog potencijala.

Slijedi sedmo poglavlje u kojemu se nastoji skrenuti pozornost na fenomen ekološke sigurnosti kao važnom segmentu nacionalne sigurnosti.

Osmo poglavlje je *Zaključak* koji sadrži razmatranje i osvrt na otvorena pitanja obrađivane teme u radu te se iznose zaključne misli ovoga rada. Rad završava popisom literature korištenom pri pisanju rada te sažetkom i ključnim riječima.

2. SIGURNOST – DEFINIRANJE POJMA I GLAVNE PODJELE

Sigurnost je temeljni preduvjet opstanka, djelovanja i razvoja čovjeka, države i društva. Sigurnost općenito možemo definirati kao odsustvo opasnosti, straha i neizvjesnosti, kako za pojedinca, tako i za društvo (Cvrtila, 1995:66). Suvremene studije sigurnosti uključuju vojno, političko, društveno, gospodarsko i ekološko područje. Prethodno samo rekli da je pojam sigurnosti višeznačan pojam kojeg nije jednostavno definirati, no možemo mu odrediti temeljne značajke. Prema Horjan, Šuperina (2012:70) sigurnost podrazumijeva:

1. postojanje određenog stupnja stvarne i potencijalne ugroženosti, koja se sastoji od stalnog, unaprijed programiranog dijela i slučajnog, promjenljivog dijela izazvanog određenim okolnostima,
2. odgovarajuću otpornost prema ugroženostima i opasnostima, koja ima dvojaku funkciju – zaštitnu i preventivnu,
3. potrebnu sposobnost i mogućnost savladavanja iskazanih ugrožavanja i opasnosti, koja također ima obrambenu funkciju

Sigurnost, dakle, znači zaštitu vitalnih interesa pojedinca, društva ili države od raznih vanjskih i unutarnjih prijetnji i čimbenika. Ona je sastavni dio bilo kojeg sustava u kojem je osoba u interakciji sa svijetom oko sebe. Ako promatramo sigurnost sa stajališta individualnih, odnosno kolektivnih potreba, onda bismo sigurnost mogli klasificirati na sljedeći način (Cvrtila, 1995:66-68):

1. opća sigurnost – kada ona obuhvaća stanje sigurnosti u cjelini, tj. svih subjekata i struktura;
2. posebna sigurnost – kada se sigurnost odnosi samo na neko određeno područje djelatnosti ili na dio društvene/državne cjeline ili na neku društvenu vrijednost;
3. nacionalna sigurnost – sposobnost države (nacije) da svoje unutarnje vrijednosti zaštiti od vanjskih opasnosti. U oblikovanju nacionalne sigurnosti treba uzeti u obzir sljedeće elemente: svijest o odsustvu opasnosti za vitalne institucije države i postojanje sredstava dovoljnih da spriječe sve opasnosti koje bi nastale;

4. međunarodna sigurnost - označava stanje u kojem država nema straha od agresije ili ugroženosti nacionalnih interesa, društva, državnog teritorija i državnih institucija od strane druge ili drugih država.

Postoji međutim i druga klasifikacija sigurnosti. Puno je čimbenika koji ugrožavaju sigurnost, a svaka se osoba unutar svog kruga djelovanja i života općenito želi osjećati zaštićeno i sigurno. Sigurnost je temeljna ljudska potreba, bez osjećaja sigurnosti teško čovjek može se izražavati i razvijati. Međutim, suvremeni svijet je postao nepredvidljiv, stoga postoji potreba uvođenja sigurnosti u sve aspekte našeg života. To konkretno znači da država podrazumijeva sigurnost svih vitalnih interesa pojedinca, kao i društva u cjelini, protiv svih vrsta vanjskih ili unutarnjih prijetnji ili ugroza. Društveno siguran građanin je onaj koji ima sigurnost u pravni sistem države, socijalnu zaštitu, jednakost, pristup zdravstvenoj skrbi, zaštitu svih ljudskih prava. U tom slučaju, sigurnost postaje sigurnost života. A sigurnost definitivno nije nešto statično, ne promjenjivo, naprotiv traži kontinuiran rad. Iziskuje na svakom području kontinuiran proces prilagođavanja i odgovornog ponašanja. Koncept „sigurnosti života“ je prilično složen koncept kojega su usvojile većina svjetskih vlada; on ima svoju klasifikaciju koja obuhvaća desetak glavnih kategorija, od kojih ćemo nabrojati samo neke: ekološka, industrijska, informacijska, financijska, sigurnost na radu, vatrogasna, ekonomska, vojna, unutarnja, vanjska sigurnost.

Mi ovdje nećemo razmatrati svaku pojedinu skupinu sigurnosti, no napomenut ćemo da svaka od navedenih kategorija sigurnosti podrazumijeva upotrebu određenih mjera, mehanizama i metoda kojima se osigurava sigurnost kao najvažniji interes svakog pojedinca i čovječanstva u cjelini, ali i prirodnog okoliša od potencijalnih prijetnji.

2.1. Nacionalna sigurnost Republike Hrvatske

Konceptu nacionalne sigurnosti može se pristupiti iz različitih perspektiva. Jednoznačna definicija ne bi mogla svojim opsegom u potpunosti objasniti pojam ako je promatramo iz aspekta nekakvih temeljnih kategorija očuvanje opstanka države, u nekom najopćenitijem smislu mogli bi je definirati kao stanje u kojem su zaštićene sve temeljne vrijednosti društva, institucija, integritet državnog teritorija i svakog pojedinca unutar jedne države, međutim pojam s vremenom dobiva na svom opsegu i sadržaju ovisno o povijesnim, ideologijskim, političkim i svakako međunarodnim i geopolitičkim promjenama i previranjima na geopolitičkoj sceni. Pod nacionalnu sigurnost Republike Hrvatske razumijevaju se:

1. Određeno, postignuto ili projektirano stanje sigurnosti;
2. Funkcionalno područje djelovanja različitih sigurnosnih institucija zajedno sa cjelokupnim društvenim nastojanjima na polju postizanja sigurnosnih ciljeva;
3. Institucije sigurnosti povezane u sigurnosni sustav, u uređeni sustav odnosa. (NN, 32/2002-692; Strategija nacionalne sigurnosti Republike Hrvatske).

Izgradnja nacionalne sigurnosti je kompleksan i temeljni preduvjet za funkcioniranje i razvoj jedne države u kojoj će biti osigurana sloboda njenih građana, unutarnji red, osobna sigurnost, politička i socijalna stabilnost, slobode tržišta, funkcioniranje pravne države u svakom segmentu te stabilni ekološki uvjeti. U tom tradicionalnom dijelu policija nije imala direktnu odgovornost za zaštitu navedenih temeljnih kategorija, ali je imala nadležnost da otkrije počinitelja svakako. Sama bit nije bila otkriti počinitelja jer to bi značilo da se određeno djelo već dogodilo i da je nacionalna sigurnost ugrožena, važno je spriječiti njihovo izvođenje, a za sprječavanje policija nije bila nadležna (Tatalović i Bilandžić, 2005).

Danas pri Europskoj uniji kriminalističko-obavještajnim radom policija radi na sprečavanju i ovih kaznenih djela pored redovne zadaće. Proširenjem svojih zadaća i prevencijom sprječava ugrožavanje nacionalne sigurnosti, policija postaje neodvojiv dio nacionalne sigurnosti suvremenih država odnosno članica Europske unije.

2.1.1. Ugroze nacionalne sigurnosti

Ugroza nacionalnih interesa može biti vanjska i unutarnja u različitim oblicima:

- Oružani napad - agresija od druge države
- Unutarnja oružana pobuna
- Terorizam
- Diverzije
- Špijunaže
- Otmice i uzimanje talaca
- Politički motivirano nasilje
- Nasilno izdvajanje ili pripajanje određenog područja drugoj državi
- Državni udar - nasilna promjena ustavnog i zakonskog poretka
- Izvanjsko tajno nastojanje za utjecaj na nacionalne političke i gospodarske tijekove
- Pokušaj dovođenja nacije u podređen položaj ili ovisnost o međunarodnoj organizaciji
- Slabljenje nacionalne obrambene vojne moći
- Slabljenje gospodarske i financijske moći

- Napad na objekte vitalne infrastrukture, javne i komunikacijske sustave
- Odavanje klasificiranih podataka
- Velike prirodne i civilne katastrofe
- Epidemije
- Djela koja su zabranjena i međunarodnim pravom - trgovina ljudima, drogom, oružjem.

2.1.2. Transformacija suvereniteta u konceptu nacionalne sigurnosti

Koncept nacionalne sigurnosti i suvereniteta države kakav smo poznavali do unazad nekoliko godina sve je upitniji i ne postoji više kao takav. Ako je suverenitet bitna stavka za nacionalnu sigurnost, onda svakako da o konceptu nacionalne sigurnosti ne možemo više govoriti kao s početka 19. stoljeća. Države sa svojim suverenitetom doživljavaju posebnu transformaciju kroz globalne trendove 20. stoljeća i svakako niti jedna država se nije, niti može biti izuzeta. Dok smo prethodno stoljeće imali struje na međunarodnoj političkoj sceni koje su zagovarale državu kao glavni akter koja jedina postavlja uvjete, ali i pravila nedržavnim akterima, pojedincima, organizacijama (Sorensen, 2006), sada imamo na drugoj strani za pluralizam ili liberalnu struju glavnog aktera pojedinca, grupu, nedržavne aktere koji dobivaju na važnosti a posljedica je “erozija državne moći odnosno države” (Sorensen, 2006: 203).

Prema Sorensenu, koncept države kakav smo poznavali u 19. stoljeću s osvitom novog stoljeća i padom totalitarnih režima, doživio je potpunu transformaciju. Ako navedeno stajalište potkrijepljeno činjenicama prenesemo na Republiku Hrvatsku, s obzirom na ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju, koja svojim konceptom i ima oblik nekakve nad vlade, stječe se dojam da u Hrvatskoj imamo vladavinu u okviru pluralizma u kojem se suverenitet opisuje kao koncept post suvereniteta a koji predstavlja stanje u kojem države nadilaze suverenost tako što priznaju koegzistiranje različitih pravnih poredaka koji se međusobno ne ugrožavaju (Neil McCormick, 1999).

U tom kontekstu treba promatrati sadašnju poziciju Hrvatske u Europskoj uniji, jer ako uzmemo u obzir činjenicu da AVNOJ-ske granice po kojima je Hrvatska stekla odcjepljenje od Jugoslavije više ne postoje, nego sada postoji šengenska granica, koncept našeg suvereniteta bi bio otprilike u tim okvirima. Gubitak suvereniteta na način na koji je postojao je čini se nepovratan, potrebno je novom rekonstrukcijom i prihvaćanjem globalnih kretanja naći najbolji ili barem najmanje štetan koncept koji bi odgovarao Republici Hrvatskoj. Hladnoratovske kategorije nacionalne sigurnosti i suvereniteta su iza nas, a novo osmišljeni

međunarodni koncepti nadamo se idu u smjeru u kojima se države ne dijele, već približavaju u smislu zaštite zajedničkih vrijednosti demokracije. Taj oblik suradnji država prelazi nacionalne okvire, a kooperacijom i gradnjom sveobuhvatne sigurnosti možemo odgovoriti na suvremene izazove sigurnosti. Europska unija svoje pouzdanje u sigurnost i obranu stavlja u oklop kolektivne obrane, odnosno u sklopu NATO-a. Tim načinom skidaju sa sebe apsolutnu odgovornost i upravljanje vojnom silom prepustili su navedenim snagama. Niti Francuska, niti Njemačka nemaju svoju viziju ili ako je imaju očito im se ne podudara i iz tog razloga prepuštaju iskusnom NATO savezu. Hoće li nam NATO savez ostati kao štiti saznat ćemo nakon izbora u SAD-a. (Brkić, 2017: www.iusinfo.hr/, pristupljeno: 23.05.2024).

Ovo je trenutak kada se pojam sigurnosti produbljuje, ali i kontekstualizira, iako smo sve do prije ukrajinskog rata, odnosno napada Rusije na Ukrajinu, vjerovali da nećemo imati prijetnje u smislu sigurnosti na teritorijalni dio, na državnu suverenost pokazalo se da niti na tom polju više nemamo sigurnost. Nepredvidivost globalnog poretka traži nove koncepte sigurnosti i suradnje zemalja na tom području. Promicanje globalnih vrijednosti koje su utemeljene na sigurnosti sigurno su utjecale na tradicionalni koncept nacionalne sigurnosti. Globalizacija svojim ekspanzirajućim rastom u svakom slučaju donosi ekonomske i kulturološke dobrobiti, ali i negativnosti za koje se moraju naći novi načini rješavanja u neminovnom prihvaćanju same pojave.

2.1.3. Deteritorijalizacija - dobrobit ili gubitak nacionalne sigurnosti

Neupitna je i temeljna važnost teritorija u političkoj teoriji, ali i životnoj praksi (Kolers, 2009:10). Međutim, postoje politički teoretičari koji zastupaju stajalište prema kojem je teritorij razgraničavajući faktor. Države jesu teritorijalne, ali teritorijalnost je promjenjiva. Pojam „de-teritorijalnosti“ preispituje geopolitički trokut kojega čine teritorij, moć i stanovništvo, a podrazumijeva gubitak važnosti državnog teritorija i posljedičnu eroziju državne suverenosti. S druge strane, pojam „re-teritorijalizacija“ se odnosi na samu transformaciju značenja teritorija. Oba koncepta rezultat su erozije državne suverenosti koja postaje relativna (Zorko, 2012: 36.). Koncept teritorijalne cjelovitosti kao jedan od temeljnih pojmova na kojem se zasnivala nacionalna sigurnost kao i suverenost funkcioniraju u novom ozračju na jedan sasvim novi način. Ulaskom države u međunarodne integracije izgubili smo svoje granice i osim tog tipa otvorenosti, rezultat takve suradnje i sklapanja suživota sa integracijama mijenja se i model sigurnosti u kojem je suradnja neophodna, uzajamna ali dijelom i uvjetovana. Pojam suradnje dobiva na širini i usudili bismo se reći i podređenosti

moćnijim državama unutar integracija. Geopolitičko širenje granica, a time i suradnje prisiljava države na jednu sveobuhvatnu suradnju ne samo ekonomsku i gospodarsku, već i na obrambenu suradnju, koju nazivamo “pametnom obranom” (*smart defence*) (<https://www.morh.hr/>, pristupljeno 23.05.2024).

Inicijativa za stvaranje europskih vojnih snaga nije novost, ona postoji dugi niz desetljeća. Inicijatori su bile vodeće zemlje Zapadne Europe: Francuska, Zapadna Njemačka, Nizozemska, Belgija, Italija i Luxemburg. Točnije 1952. godine stvorile su Europsku obrambenu zajednicu i u tom projektu tražile način kako bi naoružale Zapadnu Njemačku, međutim 1954. parlament Francuske je odbio tu inicijativu i ratificiranje dokumenta. U novije vrijeme imamo aktualni dokument a to je rezolucija Europskog parlamenta od 22. studenog 2016. godine koja nema navodno obvezujuću kategoriju ali pokazuje političko ozračje u kojem postoji želja za stvaranjem obrambenih snaga Europske unije. Kako rezolucija inicira stvaranje zajedničkog zapovjednog centra, što podrazumijeva i dijeljenje obavještajnih podataka, satelitskih snimki, zajednički proračun za vojna pitanja kao što su obuka, vojna istraživanja, nabavu sredstava za *cyber* obranu, a to sve i više od toga ima jedan zajednički nazivnik – blok Europske unije pod jednim zapovjedništvom (Brkić, 2017: www.iusinfo.hr/, pristupljeno: 23.05.2024).

Po kojem ključu bi se stvaralo zapovjedništvo s obzirom da je Velika Britanija istupila iz Unije, jer jedna stabilna država poput Velike Britanije ne može dopustiti da njihova vojska prima zapovjedi iz Bruxellesa. Ne znamo koliko je Europska unija blizu ostvarenju svojih zamisli, jer sve dosadašnje aspiracije Francuza i Nijemaca o nekoj vojnoj veličini Europske unije kojom Francuska i Njemačka vode glavnu riječ, a koja bi trebala parirati SAD-a, Rusiji i Kini ostale su samo na inicijativi. Etičnosti unutar takve uređivačke Europske unije je vrlo malo i ako ništa drugo barem upitno. Francuska i Njemačka bi na tuđim leđima i sa kolonijalističkim običajima krojile politiku Europske unije, a nije baš ni etična ni pravedna ni dobra za sve zemlje Unije.

Načinom i trenutnim odnosima sa Rusijom, kao susjednom zemljom u našem širem okruženju, stavom u sukobu na relaciji Ukrajina – Rusija, neslaganjem sa Turskom, izbjeglicama koje su rezultat davnih kolonija, politike Francuske i Njemačke iz prošlih vremena spram zemalja iz koje nam dolaze izbjeglice, danas pokazuju rezultat djelovanja, zbog čega u konačnici svi osjećamo posljedice u Europskoj uniji, a nismo imali nikakav udio u eksploataciji kolonija (Brkić, 2017: www.iusinfo.hr/, pristupljeno: 23.05.2024).

Dosadašnje inicijative, bilo da su rezolucije ili bilo koji dokumenti koji nastaju u smislu bolje povezanosti zemalja, mogu se prezentirati samo kao nekakav vid zajedništva

Europske unije, u smislu solidarnosti i uzajamne pomoći, etičnosti u smislu međuljudskih odnosa i kao takve mogu proći, dok sve ostalo u smislu izgradnje neke vojne sile, tek je puki igrokaz, no ne znamo komu namijenjen osim njima samima, jer skepticizam mora biti prisutan i razuman da verzije zajedništva država pod jednom kapom teško da su održive osobito kad na stol dođe pitanje matematike i financija što? koliko? i za što točno plaća jedan narod neke članice i je li od takve matematike i tog zajedništva više izgubio ili dobio.

3. ETIKA – TEMELJNE MISLI O ETICI I ODREĐENJE NJENIH OSNOVNIH NAČELA

Prije nego što krenemo u razmatranje osnovnih postavka o etici i započnemo s obrazloženjem temeljnih etičkih pojmova, potrebno je ukazati na činjenicu da se čovjek svakodnevno služi govorom u kojem izražava neke riječi ili sudove koji imaju snažnu moralnu konotaciju. To se prvenstveno odnosi na izraze poput: dobro – loše, pravedno – nepravedno, pravo – krivo, korisno – štetno; ali i na riječi kao što su: odgovornost, savjest, krivnja, oprost, dužnost, porok, vrlina, „čist obraz“ i dr. Etika, prema tome, pretpostavlja iskustvo da smo već jednom u životu s riječi „dobro“ ili „štetno“ povezali neki drugi smisao koji je našem izričaju dao dodanu vrijednost i ćudoredni karakter. Promotrimo li samu etimologiju riječi etika, uvidjet ćemo da nas neizbježno upućuje na područje filozofije i humanističkih znanosti. Izraz etika dolazi od grčke riječi *ethos*, što znači boravište, zavičaj, običaj, ćud, mišljenje. (Talanga, 1999: 11-13).

Etiku bismo prema tome mogli razumjeti kao znanost o ljudskom djelovanju za koje se čovjek osobno opredjeljuje. Stoga bismo etiku mogli odrediti kao praktičnu znanost o čovjekovom djelovanju, ali se u njoj zapravo radi o tome kako tom postupanju dodati vrijednost objektivnog dobra. (Čehok i Koprek, 1996: 99-101).

3.1. Razlika između etike i morala

Etika je u grana filozofije koja definira moralno ponašanje, moralne pojmove i moralni jezik. No, etika nije isto što i moral. Iako ćemo danas često čuti da se upotrebljavaju kao sinonimi, pojmovi „etika“ i „moral“ se razlikuju i ne bismo ih trebali rabiti kao istoznačnice. Moral bismo stoga mogli definirati kao sveukupnost važećih moralnih normi, prosudbi i

institucija, dok se na drugoj strani nalazi etika, koju bismo odredili kao filozofsko istraživanje i promišljanje morala. Etika je, dakle, filozofija morala čiji je cilj umski utemeljiti koncepciju ispravnog ljudskog djelovanja i dobrog življenja (Čehok i Koprek, 1996: 7-9). Etika označava granicu između dobrog i lošeg. Filozofi poput Sokrata i Platona postavili su razne teorije koje razrađuju smjernice etičkog ponašanja. Kada govorimo o etici, možemo reći da je etika svugdje. Ljudi se trude slijediti etičke principe kako bi izbjegli ikakve dileme.

Treba napomenuti da ćemo kroz ovaj rad etiku razumijevati kao sustavno promišljanje o vrijednostima i normama ljudskog ponašanja. Etika nam daje odgovor na pitanje koji su to principi, načela ili vrijednosti koja sačinjavaju dobro ponašanje, a što je to što čini loše ponašanje. Međutim, proučavanjem etike se ne postaje dobrim čovjekom. Etika, prema tome, nije model za ispravno ponašanje, nego je riječ o samorefleksiji i intuitivnom promišljanju da u svakoj svojoj voljnoj radnji imam slobodan izbor opredijeliti se za dobro ili za loše. Za etiku su vrlo važni pojmovi vrijednost i norma. Vrijednosti su ovdje definirane kao kvalitete i standardi koji imaju određenu težinu pri izboru radnje. Norme su propisi koji propisuju pravilno ponašanje.

Moral je, dakle, skup vrijednosti i normi koji pruža okvir za djelovanje. Integritet se razumijeva kao kvaliteta djelovanja u skladu s relevantnim društveno prihvaćenim moralom vrijednosti, normama i pravilima (Čehok i Koprek, 1996: 101-105).

3.2. Osnovna načela etike

Okviri za razumijevanje moralnih problema kreću se unutar 3 tipa etičkih teorija – metaetike, deontološke (normativne) etike i aretaičke etike (etika vrlina) (Lukaš i Cikovac, 2021: 391-400). U etici, filozofsko načelo predstavlja temelj morala. Načela koja slijede smatraju se etičkim pravilima ili principima. Ta su pravila ili filozofski koncepti navedena na sljedeći način: (Čehok i Koprek, 1996: 175-177).

1. „Postupajte s drugima onako kako biste htjeli da i oni postupaju s vama (zlatno pravilo – Krist, Buda). Stavljanje sebe na mjesto drugih može nam pomoći da budemo pravedniji u donošenju odluka.
2. „Djeluj tako da maksima tvoje volje uvijek može vrijediti ujedno kao načelo općega zakonodavstva.“ (Kategorički imperativ Immanuela Kanta). Zapitajte se, ako bi svi to učinili, može li organizacija ili društvo preživjeti?
3. „Ako se radnja ne može poduzimati opetovano, ne treba je niti poduzimati“ (Descartesovo pravilo promjene). Ovo je pravilo koje kaže da neka akcija možda i

može trenutno dovesti do male promjene, ali ako se ponovi, dugoročno bi donijela neprihvatljive promjene. Drugim riječima - „jednom kad krenete skliskom stazom, neće se moći zaustaviti“.

4. „Poduzmite radnju kojom se postiže veća vrijednost“ (Utilitarni princip). Ovo pravilo pretpostavlja da vrijednosti možete odrediti prema redosljedu i razumjeti posljedice različitih postupaka, no tu je i opasnost od etičkog relativizma.

4. ETIČKI ASPEKTI SIGURNOSTI

Ako je etika temelj ljudskih odnosa, a njena svrha očuvanje ljudskog bića u svim aspektima njegova života, onda i svaki dio ili sfera ljudskog života inzistira na sigurnosti. Danas se više nego ikad prije suočavamo s određenom vrstom pluralizma, s političkim previranjima, migracijama, jednim ogromnim povećanjem povezanosti odnosno globalizacijom, a time i ovisnošću jedni o drugima u smislu davanja, pomaganja, brižnosti, uvažavanja i prihvaćanja. Drugim riječima, naša sigurnost postaje esencijalna. U tom smislu, svrha etike može i treba imati za cilj osnažiti sigurnost na svim poljima na način da ćemo je primijeniti u svakom sustavu točno na način koji joj priliči.

Potreban je jedan cjelovit pristup od najranijeg doba čovjeka pa tako i u sustavima, institucijama, svim službama bile one privatni ili državni resor. Ukoliko bi se pridržavali određenih kodeksa, primjenjivali ih, etika bi bila korektiv nijansi. Na etičnosti se mora inzistirati, nju se mora zahtijevati, njenu primjenu nagraditi javnom pohvalom, primjenjivati, te jednostavno svaki postupak usklađivati s njezinim načelima.

Sveopća prisutnost akademskog vakuuma na području „etike sigurnosti“ rezultat je dugogodišnjeg zanemarivanja etičkih normi preko kojih se dugo vremena olako prelazilo. Zorni primjer imamo svakodnevno u tiskovinama kada na vidjelo izađu kupljene diplome, a poslije čega imamo iste ljude na nekim drugim dužnostima i iste obrazovne ustanove koje ne snose baš nikakve sankcije. Ugroženost naše sigurnosti je veća nego mislimo, tim više ako su nam na odgovornim mjestima postavljeni „stručnjaci“ sa neadekvatnim znanjem općenito, a znanjem struke osobito insuficijentnim. Odmah iza stručnosti, usudili bi se reći čak na prvom mjestu, treba biti domoljublje, nesebičnost i čovjekoljublje općenito. I tako kroz niz godina

ako imamo podobnost, dobijemo rezultat kojemu smo dobrim dijelom svjedoci. Postoji li pravna, zakonska, institucionalna sigurnost kad temeljne norme nisu pravilo već iznimka?

Ako postavimo pitanje etičnosti i morala u međunarodnim odnosima, teško da bi našli bilo koju svjetsku krizu u kojoj ne bi našli licemjernog aktera koji jedno misli, drugo govori, a treće radi. Uzmimo najsvježiji primjer razvoj događaja na Bliskom istoku koje neminovno unosi nemir za cijeli svijet ili rat koji traje u Ukrajini i koji nam se odvija pred vratima, ali mediji ne pridaju više toliko pažnje osim kad se dogodi kakav vanredni događaj, poput nedavnog bombaškog napada u Libanonu, pa se eventualno dotakne i pitanje Ukrajine i Rusije.

Očiti primjer ne-moralnog djelovanja je primjerice stav Srbije koja podržava Rusiju u nastalom ratu protiv Ukrajine, ali još urednije radi vrhunsku trgovinu sa Ukrajinom prodajući im oružje preko trećih zemalja. Zarada iznosi 800 milijuna eura (www.birn.rs, 2024). U isto vrijeme Hrvatskoj se zamjera što nije priznala neovisnost Palestine. S druge strane, Srbija prodaje oružje Izraelu unatoč apelu UN-a da se zaustavi dotok oružja Izraelu. Prema informacijama Balkanske istraživačke mreže (BIRN), Srbija je izvezla u Izrael naoružanje vrijedno 16,3 miliona eura od izbijanja rata u rujnu 2023. godine. I ono čime se pobija i direktna prodaja je činjenica da je istraga pokazala kako je većina oružja prevezena izraelskim vojnim avionima. (www.birn.rs, 2024). Ali po pitanju ovog slučaja rekli bi da se radi o uzajamnoj trgovinsko političkoj suradnji s obzirom da Izrael nikad nije dozvolio, odbivši sudski zahtjev za otkrivanje podataka o isporuci oružja tijekom rata u Bosni i Hercegovini bosanskim Srbima u periodu od 1992.-1995. godine.

Ovo je samo jedan od mnogobrojnih primjera postupanja dviju zemalja u konkretnim slučajevima, koji pokazuje da u međunarodnim odnosima moral i etika uopće ne pripadaju određenim zemljama, politikama, postupcima i u konačnosti pojedincima. I bilo bi manje važno da se etika sigurnosti u međunarodnim odnosima ne dotiče tuđih života, žrtava i tragedija. Iz tog razloga je sigurnost danas više nego ikad na najvišoj cijeni, jer suprotna strana sigurnosti razara globalni poredak, te uništava geopolitičku sliku svijeta promičući hobističku maksimu „rat svijetu protiv svakoga“ i socijalni darvinizam kao ultimativnu sociološko-politološku agendu. Prema tome, nužno je u svim strukturama države inzistirati na moralnim ljudima, učenim i odvažnim, hrabrim, iznad svega hrabrim, koji će se usuditi ispravljati nemoral i sve nepravilnosti na koje naiđu jer kako je rekao veliki čovjek i primjer morala u politici i borbi za ljudska prava: *“Naučio sam da hrabrost nije odsustvo straha, već trijumf nad njim”* Nelson Mandela

<https://zimo.dnevnik.hr/clanak/14-mocnih-citata-nelsona-mandele---404286.html>;

pristupljeno: 02.06.2024).

4.1. Analiza etičkih pitanja vezanih za informacijsku sigurnost

Kada se radi o etičkom vrednovanju nečijeg ponašanja, tada gotovo uvijek postoji ambivalentnost u procjeni da li je osoba moralna ili nemoralna. Etika je vrednovanje nečijih postupaka uvijek promatrana u nekom rasponu i svaka neetična radnja se ne mjeri isto na tom rasponu. Na primjer, ako ste rekli neistinu kako biste zaštitili nečiji život, to bi se smatralo dobrim etičkim izborom. U tom slučaju, laž nanosi manju štetu od istine kojom se riskira nečiji život. No, što je sa primjenom etičkih načela unutar sigurnosnih sustava? Je li i u tim slučajevima lako povući granicu između moralno prihvatljivih i neprihvatljivih radnji ili je granica između dobrog i lošeg zamagljena. Razmotrit ćemo u kakvom odnosu stoje etika i rastuće informacijske i komunikacijske tehnologije te poštuju li se moralni kodeksi ugrađeni u sigurnosne organizacije, poput policije, vojske i obavještajne zajednice.

4.1.1. Informacijska sigurnost

Informacijska sigurnost i etika smatrani su jednim od najvažnijih, ali i najslabije istraživanih područja kojima se bave suvremeni teoretičari morala i stručnjaci iz IKT industrije. Informacijska sigurnost i etika definirani su kao cjelina obuhvaćajući pojam koji se odnosi na sve aktivnosti potrebne za osiguravanje informacija i sustave koji to podržavaju kako bi se olakšala njegova etička uporaba.

Informacijska sigurnost je stanje povjerljivosti, cjelovitosti i raspoloživosti podatka, koje se postiže primjenom propisanih mjera i standarda informacijske sigurnosti te organizacijskom potporom za poslove planiranja, provedbe, provjere i dorade mjera i standarda (čl. 2. Zakona o informacijskoj sigurnosti, NN 79/07). Tijela državne uprave raspolažu s podacima visokog stupnja tajnosti političkog, vojnog, gospodarskog i drugog karaktera koji mogu biti predmet interesa nekih stranih obavještajnih službi, stranih gospodarskih subjekata, ali i organiziranih kriminalnih i terorističkih skupina. Informacijska sigurnost obuhvaća pet područja (čl. 8 ZIS, NN 70/07):

- sigurnosnu provjeru;
- fizičku sigurnost;
- sigurnost podatka;

- sigurnost informacijskog sustava;
- sigurnost poslovne suradnje.

Ured vijeća za nacionalnu sigurnost (UVNS) odgovoran je za utvrđivanje i provedbu mjera i standarda informacijske sigurnosti.

Razvojem tehnologije sve se više podataka važnih za nacionalnu sigurnost pohranjuje u informacijskim sustavima tijela državne uprave ili se konstantno razmjenjuju, nadopunjuju, prate informacijsko-komunikacijskim kanalima. SOA je zadužena za otkrivanje i sprječavanje neovlaštenog ulaska u zaštićene informacijske i komunikacijske sustave državnih tijela te odavanje klasificiranih podataka. Elektronički napadi i ugrožavanja informacijske sigurnosti sve su složeniji te je u odgovoru na njih potrebno stalno učenje, praćenje trendova i inovativnost u rješenjima.

Mogućnost *cyber* prijetnji za Republiku Hrvatsku nije zanemariva zbog visokog stupnja informatičkih znanja i iskustva koje posjeduju mogući *cyber* napadači i relativno širokog kruga njihovih istomišljenika sposobnih izvršiti ovakvu vrstu napada. Informacijska sigurnost vrlo je bitna i za gospodarske subjekte u Republici Hrvatskoj, posebice one koji koriste modernu, visoku tehnologiju. Tehnološke tajne mogu biti predmet interesa raznih pojedinaca, organizacija ali i pojedinih država. *Cyber* sigurnost predstavlja i širok spektar tehnologija i raznih aktivnosti uključujući:

- Identifikaciju i autentifikaciju - procesi koji omogućuju prepoznavanje i provjeru uređaja i identitet korisnika.
- Enkripcija - kriptografske tehnike su Cezarova šifra jer se njome služio Gaj Julije Cezar, Vigenierova šifra au moderno doba se koristi šifriranje simetričnim ključem. Primjer IBM-ova DES šifra, inače DES je javno dostupna metoda šifriranja još iz 1976. godine. Problem u simetričnom šifriranju je upravljanje šiframa, ključevima koji su korišteni. Stvaranjem javnog i privatnog ključa, problem moderne kriptografije je sigurnost, ali i zakoni koji nisu blagonakloni u mnogi zemljama.

4.1.2. Temeljni sigurnosni kriteriji informacijske sigurnosti

Kao temeljne kriterije informacijske sigurnosti, mogli bismo navesti sljedeće:

1. Povjerljivost – nedostupnost i sprečavanje otkrivanja klasificiranih podataka neovlaštenim osobama,
2. Cjelovitost – originalnost i potpunost podataka uz sprečavanje neovlaštenog mijenjanja sadržaja,

3. Raspoloživost – dostupnost i upotrebljivost podataka na zahtjev ovlaštenog korisnika.

Promotrimo u nastavku kakav je utjecaj informacijsko-komunikacijske tehnologije na privatnost ljudi i sigurnost tvrtki. Ključna pretpostavka razvoja suvremene digitalne ekonomije temelji se na ubrzanom razvoju informacijskih i komunikacijskih tehnologija, istodobno stvarajući nove izazove i ugroze privatnosti i zaštite osobnih podataka za pojedince i za tvrtke. Negativni učinci upotrebe tehnologije na privatnost ljudi pokazuju se u različitim situacijama:

- Elektroničko praćenje ljudi na radnom mjestu:

Praćenje se vrši CCTV kamerom. Prema izvješćima tvrtki, ova tehnologiju se koristi kako bi se povećala produktivnost, no time se ugrožava privatnost ljudi, a tehnologija može dovesti do osjećaja straha ili neprestanog promatranja.

- Presretanje i čitanje poruka e-pošte:

Presretanje i čitanje e-pošte predstavlja etički problem koji se odnosi na privatnu komunikaciju pojedinca. Tvrtke to opravdavaju time što provjeravaju e-poštu kako bi vidjeli jesu li resursi tvrtke, a ne pojedinca, te provjeravaju koriste li zaposlenici e-poštu u prave svrhu ili ne.

- Spajanje baza podataka koje sadrže osobne podatke:

Spajanje baza podataka koje sadrže osobne podatke pojedinca također je poznato pod nazivom i kao „banka podataka“. Spajanje osobnih podataka vrši se u jednoj središnjoj bazi podataka iz različitih baza podataka. Ovdje pojedinac nije svjestan da su osobni podaci integrirani u središnju bazu podataka i iz kojeg razloga ili od koga, a podaci su točni ili ne.

- Hakeri i krekeri:¹

Hakeri i krekeri prijete privatnosti jer provaljuju u mrežu i računalni sustav i mogu ukrasti važne i osobne podatke. Mogu čak i uništiti sustav. A krajnji rezultat šteta na svim poljima pa tako i na financijskom dijelu.

- *Cyber* terorist

Cyber terorist je osoba koja koristi računalnu mrežu ili internet iz političkih razloga da uništi računalni sustav. Potrebne su visoko kvalificirane osobe, puno novca za provedbu i godine planiranja.

- *Cyber* iznuđivač je osoba koja koristi e-poštu kao uvredljivu silu.

¹ **Haker** se definira kao osoba koja nezakonito koristi računalo za neovlašteni pristup računalu ili računalnoj mreži. Hakeri često tvrde da hakiraju kako bi otkrili rupe u mreži.

Kreker je osoba koja namjerno pristupa računalu ili računalnoj mreži. Njihove namjere nisu dobre. Pokušavaju ukrasti ili uništiti informacije.

Cyber iznudaivači prijete tvrtki slanjem prijeteće e-pošte u kojoj se navodi da će napasti sigurnost tvrtke ili objaviti povjerljive podatke tvrtke. Oni zahtijevaju određenu količinu novca u zamjenu za nepokretanje napada.

- Kršenje prava i temeljnih sloboda pojedinaca (u vezi obrade osobnih podataka)

Novi europski okvir za zaštitu osobnih podataka usvojen je u travnju 2016. godine. Opća EU uredba o zaštiti podataka 2016/679 (engl. *General Data Protection Regulation* – dalje GDPR), unosi velike promjene u načine upravljanja osobnim podacima i izravno se primjenjuje na sve organizacije koje raspolažu osobnim podacima građana EU. Hrvatska je uskladila svoje zakonodavstvo s novodonesenom regulativom EU 25.5.2018. Važnost ove reforme proizlazi upravo iz njenog temeljnog cilja donošenja, a to je determinirati granice i maksimalno zaštititi protok podataka s naglaskom na obradu osobnih podataka i zaštitu privatnosti građana na području EU u suvremenom informacijskom društvu čime se cjelokupna pravna i sigurnosna zaštita dižu na višu razinu sigurnosti i zaštite u suvremenom informacijskom društvu. Također, GDPR sa sobom donosi bitne promjene u pravilima koja definiraju osobne podatke te uvodi nove pojmove kao i usklađenost, planiranje, implementaciju, održavanje usklađenosti te procjenu učinka. U nekim slučajevima organizacije/tvrtke će trebati imenovati i kvalificiranog službenika za zaštitu osobnih podataka.

4.2. Hakerska etika ili etika informacijskog doba

Informacijsko doba karakterizira digitalna revolucija koja upravlja sve većim količinama podataka. Globalizacija omogućuje sve bržu i lakšu razmjenu informacija i dobara. Prostorna udaljenost više ne predstavlja problem. Internet se koristi za prikupljanje, pohranjivanje i dohvaćanje informacija, kao prostor oglašavanja, za komunikaciju, u poslovne svrhe. Sve navedeno je vezano uz razvoj informacijskog doba koje je omogućilo širenje hakera. Nova tehnologija iziskuje specifične radnje vezane uz nju, otvaraju se nove mogućnosti na području ljudskog djelovanja. Kako se razvija informatička tehnologija tako se broj počinitelja povećava, a počinitelji su sve mlađi. Svako ljudsko djelovanje je korisno pogledati iz etičkog aspekta, pa tako i djelovanja vezana uz tehnologiju. Razvoj informacijske tehnologije donosi nove etičke dileme. Je li hakiranje samo nevina zabava ili je to nedjelo ravnopravno prevarama i lopovima? U kojem trenu neslana šala i znatiželja postaju kriminalno djelo? Je li zadiranje u privatne informacije zbog znanja moralno ispravno?

Unatoč čestim kršenjima društveno priznatih normi, oni pokazuju svoje etičke ciljeve i ideale o kojima će se ovdje raspravljati. Iako većina društva smatra hakere „štetočinama“ informacijskog doba, u ovom izlaganju ćemo pokazati da uz negativne aspekte postoje i pozitivna hakerska djelovanja i mišljenja.

Tezu o „dobrim“ hakerima afirmira tvrdnja da nisu svi hakeri zlonamjerni, već postoje hakeri koji se brinu za etičnost ponašanja u sklopu današnjeg informacijskog doba. Spremni su opomenuti na nedostatke i pogreške našeg ponašanja u informacijskom dobu (Babić 2009: 121) definira *etične hakere* kao osobe koje polažu sigurnosni ispit za sprječavanje problema u informatičkoj sigurnosti. Kevin Mitnick daje sljedeću definiciju etičkog hakiranja: „Razlika između hakiranja crnih hakera i etičkog hakiranja je jednostavno autorizacija klijenta.

Anonymous je skupina anonimnih hakera koja je velikom brzinom rasla tokom 21. stoljeća. Njihov cilj je u početku bio napraviti jeftinu šalu na 4chanu. S vremenom su postali borci za slobodu korištenja Interneta, slobodu govora na Internetu, a bave se i političkim temama. *Haktivizam* je spoj riječi haker i aktivizam, a označava korištenje digitalne tehnologije za širenje političkih i socijalnih ciljeva. Haktivizam je politički aktivizam gdje se sposobnosti hakiranja koriste protiv velikih institucija, vlada, moćnih tvrtki, države, vjerskih skupina. Upadaju na zaštićene web stranice i baze podataka kako bi objavili tajne informacije u svrhu slobode Interneta i pravde na političkoj sceni.

Etika hakera sastoji se od želje za slobodom svih informacija što omogućava uočavanje i popravak pogrešaka. Otvoreni sustavi omogućuju razmjene informacija i opreme, dok birokracija često koči takvo međudjelovanje. Etični hakeri često hakiraju kako bi ukazali na pogreške u sigurnosti. Ralph Echemendia primjećuje kako zlonamjernim hakerima razlozi hakiranja sve češće postaju financijski, dok im je prije najčešći razlog bio kreiranje nepodopština ili stjecanje znanja (Forbes DACH, 2017). Hakiranje postaje način ilegalne zarade i krađe novaca dok je Mitnickova motivacija bila čista želja za znanjem i uzbuđenjem.

Promotrimo što predstavlja etično hakiranje – etični hakeri upadaju u sustav legalno. Etični hakeri otkrivaju prijetnje i rupe u sigurnosnom sustavu tvrtke te štite mrežu i računala tvrtke od daljnjih napada. Da bi se hakiranje smatralo etičnim, haker mora poštivati sljedeća pravila (Forbes DACH, 2017):

- Hakeri moraju dobiti dopuštenje za istraživanje mreže i pokušati identificirati sigurnosne rizike.
- Hakeri moraju poštivati privatnost tvrtke ili pojedinca.
- Hakeri moraju prijaviti sve sigurnosne ranjivosti u softveru ili hardveru, ako tvrtka već otprije nije s tim upoznata.

Promotrimo na kraju tezu – *može li se informacijska sigurnost postići poštivanjem računalne etike*. Sigurnost je glavna briga u informacijskim i komunikacijskim tehnologijama (IKT). Vrijedni podaci i informacije moraju biti zaštićeni od napadača. U IKT-u su informacije lako dostupne, pa se stoga koriste učinkoviti sigurnosni mehanizmi kako bi se spriječio bilo kakav napad. Primjenom etičkih načela možemo zaustaviti neovlašteni pristup osobnim podacima i datotekama. Tako možemo spriječiti ljude da zadiru u privatnost drugih pojedinaca, ali i da primjerice ne koriste piratske softvere, CD-ove, DVD-ove jer se piratski softver kopira i distribuira bez ikakvog odobrenja originalnog autora. Tu je i neovlašteno dijeljenje datoteka. Uzmimo primjer osobe koja kupuje knjigu i dijeli je sa svojim prijateljima. Etički nije ispravno umnožavati ili izrađivati PDF datoteku knjige ili bilo kojeg njezinog dijela jer se na taj način krše autorska prava i nanosi gubitak autoru koji je originalni vlasnik teksta.

4.3. Etika u privatnom sektoru ili poslovna etika

Odlukom HGK o potvrđivanju kodeksa etike u poslovanju potvrđuje se postojanje i sadržaj Kodeksa etike o poslovanju. (NN,71/05). Njime su utvrđene osnovne smjernice etičkog ponašanja poslovnog subjekta. Ono što bi nas moglo zaintrigirati da se ne preporuča i nije dopušten politički utjecaj, utjecaj na sudbenu vlast ili bilo kakvi politički pritisci za interese određenih subjekata. U trenutnom poslovanju izuzimajući iznimke etika stoji kao paušal i neka forma na koju se čak ni prašina ne skuplja. Hrvatska gospodarska komora je preuzela od UNDP-ova Global Compacta, etično poslovanje i veliki broj hrvatskih tvrtki je preuzelo njihove smjernice ali po svemu sudeći najprije kao imidž tvrtke.

Kodeks i njegovo prihvaćanje je pokazatelj kako tvrtka definira ispravno ponašanje zaposlenika ali i uprave a time i nametnula svoje standarde rada. Daje konture okvira za profesionalno ponašanje gdje su jasno pokazana ponašanja kao i odluke. Poslovna etika u sebi sadrži element ne samo poštovanja zakona već i uvažavanje i tretiranje drugih s poštovanjem. Niz je dobrobiti koje nalaže kodeks i koje donosi ukoliko se pridržavamo, ali i niz je nepravilnosti što je istaknuto prilikom recimo putem oglašavanja. S obzirom da poslovna etika isključuje ne točno i pogrešno predstavljanje ne samo krajnjim korisnicima već i zakonodavcima i opskrbljivačima. Kod oglašavanja recimo restorana brze hrane, igračaka,

imamo odstupanja od reklame i stvarnog proizvoda, da ne govorimo u industriji farmacije gdje se proizvodi koji su zabranjeni na zapadu uredno šalju u treće zemlje jer njima navodno valjaju. Čisti primjer ne-etičnog poslovanja.

Jednostavno roba prelazi sve barijere na način da našu tvrtku registrirane u trećim zemljama gdje propisi čak ne bi rekli ni rigorozni ako je u pitanju zdravlje ljudi već standardni ali kod njih su daleko ispod svih traženih propisa i roba jednostavno, legalno, nemoralno i neetičnim ali zakonskim putem dolazi do potrošača (<https://poslovni.hr/>, 2024). Sa kojom sigurnošću možemo kao krajnji korisnici konzumirati ili upotrebljavati bilo koji proizvod kojeg smo izabrali, ali izabrali sa svim opisima na deklaraciji koja nam je pokazatelj onoga što smo kupili? Svakako da je važno vjerovati u sustav zakona i tržišta ali i sumnja je opravdana, prošle godine smo imali pisanje po novinama o uvezenom otrovanom Ukrajinskom žitu koje je prema navodima prepuno pesticida. Isto žito zabranjeno je u zemljama Mađarskoj, Poljskoj, Rumunjskoj; Slovačkoj i Bugarskoj ali u Osijek odnosno u Hrvatsku nije zabranjeno i pod okriljem Ministarstva poljoprivrede uvezeno je preko 57 tisuća tona žitarica u vrijednosti od 15,7 milijuna eura, dok je ostalih proizvoda iz Ukrajine uvezeno u vrijednosti od preko 27 milijuna eura. Moral našeg ministarstva je ravan ništici. Zar pored naših žitarica i naše poljoprivrede i naše loše demografije trebamo sada svoj narod uništavati i otrovanom ili ne zdravom hranom. Ovdje dovodimo u pitanje moralnog i etičnog ponašanja cijeli niz u sustavu: Ministarstvo poljoprivrede, potpisnike tog uvoza i na kraju vladu koja je sve odobrila.

4.4. Analiza etičkih pitanja vezanih za unutarnju sigurnost

U ovom smo dijelu rada nastojali napraviti istraživanje o etičkim vrijednostima i moralnim kodeksima koji su ugrađeni u sigurnosne organizacije. U dijelu koji slijedi ćemo se usredotočiti uglavnom na policiju, vojsku, kao najnoviji vid etika u kibernetičkoj sigurnosti i obavještajnu zajednicu.

4.4.1. Etika i unutarnja sigurnost (policija)

Etika se čini posebno važna za policiju. Policijska organizacija djeluje na prvoj crti društva i drži monopol moći. Kao takva opremljena je za upotrebu prisilnih kompetencija, kao što su kao moć uhićenja ili organiziranje pretrage privatnih prostorija. Policija ima diskrecijsko pravo donositi odluke koje utječu na život, slobodu i imovinu građana. Ako

policija želi održavati norme i pravila u društvu, mora kao prvo u svojim redovima slijediti etičke norme i pravila primjerenog ponašanja. U određenom smislu, integritet prožima dušu policijske organizacije i preduvjet je svakom policijskom postupanju, koji kao takav predstavlja imperativ svim moralnim vrijednostima, normama i pravilima koja vrijede u kontekstu policijskog djelovanja. Integritet je nužan uvjet za vjerodostojnost i legitimiranje rada policije (Lasthuizen, Huberts i Kaptein 2007: 592). Prema tome, etika mora biti sastavni dio policijske obuke i socijalizacije, no ipak, policijska etika je dinamičan pojam. Rasprava o etici policijskog rada isprepletena je raspravama o posebnostima i kulturi rada policije, ulozi i funkcije policije u društvu te posebno o okruženju u kojoj policija djeluje. Upravo policijsko okruženje igra ključnu ulogu u oblikovanju rasprave o policijskoj etici.

Jedan od načina promatranja etike i rada policije jest ispitivanje formalnih etičkih kodeksa koji reguliraju standarde policijskog postupanja i pružaju podršku vladavini prava u Europi, pa tako i u Hrvatskoj.

Etički kodeks policijskih službenika Republike Hrvatske NN, 34/2011 predstavlja moralne i etičke standarde policije, izražava volju i želju policijskih službenika za zakonitim, profesionalnim, pravednim, pristojnim, korektnim i humanim postupanjem. Svrha Etičkog kodeksa je podizanje svijesti policijskih službenika o važnosti poštivanja etičkih načela i jačanje etičnoga odnosno moralnog ponašanja u praksi. Glavna područja koja se etički tematiziraju unutar policijske kulture (sveobuhvatni skup uvjerenja i ponašanja koja nesvjesno dijele svi policajci te ih podupiru kroz socijalizaciju i solidarnost) odnose se na: poštivanje jednakosti pred zakonom, zaštita ugleda, nepodmitljivost, javnost rada, međusobni odnosi, primjerena uporaba sile u postupanjima prema građanima. Danas u SAD-a najveći etički problem policije predstavlja zloupotreba moći i prekoračenje opravdane upotrebe sile. O čemu i sličnim događanjima slušamo i gledamo svakodnevno, osobito kad eskalira pobunom civilnog stanovništva na postupanje kao u slučaju Georga Floyda u New Yorku, 2014. godine, koji je preminuo nekoliko minuta nakon što su ga odvezli u bolnicu.

4.4.2. Transformacija policije pri europskim integracijama

Procesom unutar Europske unije i unutarnje sigurnosne integracije tradicionalni sigurnosni poredak ne postoji, modificiran je i transformiran u jedan novi oblik, doživio je europeizaciju. Utjecaj europskih integracija na nacionalne politike dovela je do institucionalne

promjene policije. Noviteti koji su nastali prilikom nastalih promjena je međunarodna policijska suradnja koja osim standardnih zadaća ima proširene obveze koje se odnose na transnacionalni kriminal što svakako ima važnost za nacionalnu sigurnost. provodi je krovna europska agencija za policiju Europol osnovan 1995. godine, koji djeluje nadnacionalno a cilj je policijska suradnja svih zemalja Europske unije. Rad policije postaje višesložan. Otvorenjem granica na dobitku je ekonomija, transport, kretanje građana Europske unije, ali kriminal i terorizam, i upravo za transnacionalni terorizam i organizirani kriminal su otvorene granice dobitak. Princip odnosno model po kojem Europol radi je kriminalističko-obavještajni (*intelligence-led policing*).

S obzirom da smo svojevremeno pristankom ušli u novi sustav Europolu pristali smo dio svog suvereniteta povjeriti Europskoj uniji i njenim instrumentima u ovom slučaju Europolu. Više nemamo državu koja upravlja radom policije već postoji pluralan koncept s novom Europskom dimenzijom koje slabi nacionalnu dimenziju, nameće svoju kontrolu i autonomiju (Walker 2002). Ono što nas brine je davanje ovlasti nadnacionalnim entitetima i nezaobilazna je tema ako se dotičemo pitanja suvereniteta, jer im se daje pravo intervencije a taj oblik intervencije zadire u političko područje suvereniteta koji čini bit državnosti (Dragović i Tadić, 2016) da bi nam bilo lakše prihvatiti navedeno, možemo i drugačije sagledati taj koncept recimo kao intergovernmentalisti drže da države pri europskim integracijama ne gube suverenitet već udružuju dio suverenosti kako bi im Unija omogućila djelotvornije rješavanje problema koje države same nisu mogle riješiti i zahvaljujući tom udruživanju suvereniteta građanima mogu ponuditi veći stupanj sigurnosti i napretka što državu jača (Saurugger, 2013).

Ovaj tip institucionalizacije počinje još 1992. godine u tijeku najtežeg dijela Domovinskog rata kada se potpisuje Ugovor iz Maastrichta (Gerspacher, 2008). Ugovorom iz Maastrichta Europska zajednica više nije samo gospodarska zajednica već i politička integracija. Europska integracija nas je obvezala na korpus zakona i ako nam i nisu svi išli u prilog, recimo, europski uhidbeni nalog. Dok s druge strane imamo Haški program koji je odredio cilj metodologije policijskog rada, utemeljen, kako smo prethodno napomenuli na kriminalističko-obavještajnom radu (*European Criminal Intelligence Model - ECIM*). upravo usvajanjem ovog modela policijskog rada došlo je do značajnih promjena. Rješavanju problema i zadaća pristupa se razvijanjem analiza, akcijskih planova, uključivanjem više aktera. Ugovori koji su dali slobodu djelovanja na području unutarnje sigurnosti su ugovori iz Lisabona prvi 2009. godine i iz 2016. godine. Članice potpisnice Lisabonskih ugovora dale

su formalni mandat Europskoj uniji za djelovati na području unutarnje sigurnosti ali i na u kroz agencije, niz drugih instrumenata i zakona (Monar 2014).

Europol kao instrument unutarnje sigurnosti od 2010. godine prestaje biti međunarodna agencija, postaje formalna agencija a time dobiva i određena prava: kad je u pitanju mjera osiguravanje visokog stupa sigurnosti u području policijske suradnje ili zahtijevanje prema određenoj članici pokretanja istrage. Ugovor iz 2016. godine, sadrži područje slobode, sigurnosti i pravde, opća načela, ali bitan dio za izgradnju i uspješnost unije je učinkovita policijska suradnja u koju su uključena sva nadležna tijela država članica: policija, carina i druge službe zadužene za otkrivanje i istrage kaznenih djela. Nacionalna sigurnost ostaje isključiva odgovornost država članica, ima još nekih odredbi koje sadržavaju elemente međunarodne suradnje, kao što je vodeća uloga Europskog vijeća. Europsko vijeće je sastavljeno od šefova ili vlada država članica i kao najviše tijelo EU-a bez zakonodavnih ovlasti određuju opću politiku i prioritete unije. Navedenim, pravni poredak Europske unije štiti primarnu ulogu država članica. Uloga Europske unije usko je vezana uz princip supsidijarnosti ako govorimo o području unutarnje sigurnosti što znači da je njena funkcija riješiti određeni problem ukoliko ga država članica ne može riješiti (Monar 2014) Cjelokupna provedba Strategije Europske unije temelji se na obavještajnom djelovanju što ukazuje na važnost policijskog modela.

Događaji koji su uslijedili utjecali su na razvoj i smjer Europske unije odnosno njene unutarnje sigurnosti. Nekontrolirani priljev migranata, teroristički napadi u Francuskoj 2015. godine, navode Europsku uniju na ažuriranje Strategije unutarnje sigurnosti tako Europska komisija 28. travnja 2015. godine objavljuje Europski program sigurnosti (European Agenda on Security) koji mijenja Strategiju Europske unije. Problematiku koje samo do prije par godina pripadala najvećim dijelom Francuskoj i Njemačkoj, konkretno mislimo na problem migracija a poslije i izbjeglica, sada dijele sve članice Europske unije pa stoga imamo pravo sumnjati u etičke namjere Francuske i Njemačke kako je cjelokupna ideja Europske unije, razvoja unutarnje kao i vanjske sigurnosti isključivo namjera sigurnost svih članica Unije, možda tek nakon što bi rekli, sigurnost njih samih, Francuske i Njemačke koje su kroz svoju povijest i svoje kolonije navele sve doseljenika da smatraju svojim pravom doći u “njihove domove” no kad su uvidjeli da je plaćanje kolonijalizma kroz stoljeća došlo na naplatu u velikoj mjeri, osmislile su koncept koji danas živimo svi na Starom kontinentu, osim par država koje nikad nisu dozvolile da im netko diktira kako i na koji će način voditi svoju zemlju, i ako i neke od njih kao što je Velika Britanija dakako po ničemu bolja od Francuske i Njemačke ako govorimo o kolonijama i godinama eksploatacije tuđih zemalja.

Tim programom sigurnosti Europske unije događa se kulturna promjena na razini članica kako bi tijela za izvršavanje zakonodavstva stekla praksu sustavne suradnje kao i razmjene informacija do najniže razine. Kako bi sve išlo u smjeru sigurnosti, 2016. godine donesena je još jedna Globalna strategija Europske unije za vanjsku i sigurnosnu politiku kojoj su važne točke, nužnost institucijska povezanost unutarnjeg područja slobode, sigurnosti, pravde i svakako vanjskog djelovanja Europske unije. Europol je doživio apsolutnu preobrazbu, proširenje u obimu i ovlastima. Proširen spektar ovlasti, osnovani novi centri unutar Europolu, nove jedinice. Uredbom od 1. svibnja 2017. godine uvodi se niz promjena u smislu proširenja svih ovlasti i djelovanja, osobito za uspostavu specijaliziranih postrojbi kako bi se moglo u što kraćem roku odreagirati.

4.4.3. Vrijednosti i vrline koje izražavaju misiju policije

Policijski službenici:

- služe građanima;
- štite živote ljudi i imovine;
- štite slabije pred jačim;
- osiguravaju ustavna i zakonska prava svim ljudima pred jednakim uvjetima;
- imaju visok stupanj integriteta;
- hrabri su i odlučni čak i kad je u pitanju ugrožavanje vlastitog života;
- svjesni su da službena iskaznica i značka znače odgovornost i javno povjerenje u policiju;
- održavaju povjerenje i sigurnost te ne zloupotrebljavaju podatke i informacije;
- uvijek postupaju etično, zakonito i profesionalno.

Važan iskorak u etičkom djelovanju policije predstavilo je uredbom Vijeća Europe iz 2001. godine nazvanom *Europski kodeks policijske etike*. Prema članicama potpisnicima, Europskim kodeksom su postavljeni temelji etičkih normi u radu policije, čime se povećava mogućnost da etički problemi budu lakši definirana, potpunije shvaćeni, pažljivije analizirani i lakše riješeni. Nadalje, Vijeće Europe smatra da etički kodeks policijskih službenika, uključujući zajedničke standarde postupanja, svrhe i vrijednosti policije, može pomoći u promicanju povjerenja javnosti u policiju te izgradnju dobrih odnosa s javnošću. U smislu mogućeg utjecaja na policijsku praksu, policijski etički kodeks sačinjavaju univerzalne civilizacijske norme koje odlikuju svakog policajca i zapravo su tek posebna verzija uobičajenog, svakodnevnog, zdravorazumskog načelnog ponašanja. Vladavina zakona fokusirana je ne samo na ono što policija radi već i na to kako se radi. U izvršavanju svojih

dužnosti, policija mora poštivati pojedinačna prava građana, uključujući ljudska prava i slobode, i izbjegavati samovoljno ili nezakonito postupanje. To je temeljna značajka vladavine prava, a time i krajnja svrha policijske dužnosti u demokraciji.

4.5. Analiza etičkih pitanja vezanih uz vanjsku sigurnost

Kada govorimo o odnosu etike i vanjske sigurnosti, tada se prvenstveno misli na primjenu etičkih vrijednosti u kontekstu nacionalne sigurnosti, odnosno na vojsku. Iako se nacionalna sigurnost sastoji od mnogih zasebnih skupina: državne, tehnološke, informacijske, javne, energetske, ekonomske i druge, treba istaknuti da su za ovu kategoriju sigurnosti službeno usvojene razvojne smjernice, kao i nacionalna strategija u području održavanja razine sigurnosti svakog pojedinca i države u cjelini protiv različitih vanjskih i unutarnjih prijetnji (političkih, socijalnih, vojnih, ekoloških, antropogenim i sl.) s pravodobnim razmatranjem postojećih sposobnosti i resursa. Prema tome, u ovom trenutku postoji širok raspon sigurnosnih prijetnji normalnom funkcioniranju zemlje. Osiguravanje potrebne razine zaštite obuhvaća čitav niz pravnih, zdravstvenih, vojnih, društvenih i političkih procesa i aktivnosti, čiji je glavni zadatak postići normalno funkcioniranje cijelog naroda, kao i preliminarnu eliminaciju svih mogućih prijetnji. Takve akcije tradicionalno uključuju zaštitu države i javnog reda, teritorijalni integritet i suverenitet, neovisnost naroda, zaštitu javnog reda i još mnogo toga.

Kategorija nacionalne sigurnosti podrazumijeva sigurnost svakog pojedinca, cijele države i društva u cjelini protiv vojnih prijetnji. Slične rezultate moguće je postići i zbog nepostojanja motiva za korištenje vojne sile. Između ostalog, treba napomenuti da kategorija razmatrane sigurnosti ima skup unutarnjih i vanjskih aspekata. Prvi jasno ilustriraju sposobnost odvratanja od vanjske agresije, kao i mogućnosti protivljenja. Potonji, pak, predstavljaju sustav mjera koje imaju za cilj stvaranje i održavanje spremnosti svakog građanina da spriječi vojne sukobe. Vjeruje se da se tzv. vanjska sigurnost tradicionalno postiže ispravnim rješavanjem ekonomskih, političkih, društvenih i drugih situacija koje se pojavljuju izvan zemlje. Glavni i najvažniji cilj takvih događaja je spriječiti prijetnju međunarodnog terorizma.

U sklopu ove rasprave bitno je naglasiti dva važna postulata koja bi trebala biti imperativ djelovanja pripadnika oružanih snaga svake zemlje – etičko djelovanje te poštivanje i uvažavanje vjerskih i kulturoloških različitosti tijekom obavljanja vojnih zadaća u

međunarodnom okruženju. To su dva važna segmenta o kojima ovisi legitimitet i uspješno, časno, moralno i savjesno obavljanje vojne zadaće. Iako postoje točno definirana pravila ponašanja, zakoni i propisi, vojnici, dočasnici i časnici često se kod obavljanja zadaća susreću s različitim moralnim dvojama i donijeti ispravnu odluku nije uvijek lako. Potrebno je uložiti puno napora kako bi obučili etički, moralnog i pravednog vojnika ili zapovjednika, stoga je značaj vojne etike unutar okvira nacionalne sigurnosti od ogromne važnosti.

Brojni su problemi s kojima se vojnici susreću u obavljanju svojih zadaća, stoga upravo tu do punog izražaja dolazi značaj vojne etike koja, među ostalim, služi geostrateškim i vojnim interesima na terenu te također povećava legitimnost akcije. Kad je riječ o vojnoj etici, etička pravila ponašanja pripadnika OS-a bilo koje zemlje moraju biti imperativna kako bi se vojnicima omogućilo korektno izvršavanje zadaće. Postrojba svojim lošim ponašanjem na terenu može dovesti u pitanje legitimnost same misije i narušiti ugled svoje zemlje. Dvojbene su situacije vrlo česte u obavljanju vojničkog posla pa nije lako donijeti ispravnu odluku, etički i religijski opravdanu te moralno neupitnu. Svako doba nosi sa sobom drukčije prijetnje i sigurnosne izazove. Potrebno je pripremiti vojnike, dočasnike i časnike kako bi mogli vladati novim krizama i izazovima s kojima se nisu prije susretali. Iako pravila i pravo oružanih sukoba postoji, svjedoci smo da se u sukobima nažalost ta pravila krše. Moderni ratovi nose u sebi velike promjene i krize u kojima se lako mogu izgubiti moralni obziri bez obzira na profesionalizam. Novi sukobi stvaraju nove forme ratovanja koji se ne mogu riješiti bez dobrog moralnog temelja kod vojnika. Stoga je etika vojnika temelj efikasnosti neke vojne misije. Dugoročno se uspjeh ne može ostvariti bez etičkog temelja, pa iz tog razloga svi pripadnici oružanih snaga moraju imati temeljna znanja iz vojne etike kako bi svaki pojedinačno mogao donositi odluke vezane za etička pitanja i dvojbe. Vođa se u skladu s etikom mora razvijati i to prenositi na svoje podređene.

U uvodnome dijelu ovoga poglavlja naveli smo kako je etika znanost koja proučava moral te pokušava naći razliku između onoga što je dobro, a što loše. To znači da određuje skup pravila i načela prema kojim se postupci mogu karakterizirati kao dobri ili loši te je alat koji nas uči kako odabrati ono što je dobro u određenim etičkim dvojama, odnosno situacijama u kojima dolazi do sukoba vrijednosti. U sklopu predmeta budući se časnici uče kako iskazati vlastiti odnos prema različitim ljudskim djelovanjima, kako se suočiti sa situacijama koje uključuju moralne dvojbe i konflikte te ih podučava kako impulzivna rješenja zamijeniti racionalnim shvaćanjem. Predmetom se razvija senzibilitet za poštovanje temeljnih vrijednosti: ljudskog dostojanstva, različitosti, slobode, tolerancije i pravičnosti. Vojnici i zapovjednici moraju biti svjesni da i najmanjim neetičnim ponašanjem

ili tolerancijom takvog ponašanja ruše ugled vojne organizacije prema javnosti unutar zemlje te ruše ugled zemlje ako djeluju neetično diljem svijeta.

No, važno je napomenuti da se etičnost najprije crpi iz odgoja, da bi postala sastavnica jednog bića mora imati kontinuitet i temeljitost a potom se etička znanja nadograđuju tijekom školovanja. Pripadnici OSRH u svakoj međunarodnoj misiji u kojoj sudjeluju svojim postupcima stvaraju sliku o svojim oružanim snagama i zemlji iz koje dolaze. Odstupanja od etičkih pravila, među brojnim negativnim posljedicama koje može prouzročiti, stvarat će i lošu sliku u javnosti o pripadnicima oružanih snaga. Koliko je važna vojna etika govori i podatak da danas postoji europski institut koji se bavi europskom vojnom etikom (www.euroisme.eu) u kojem postoje inicijative o stvaranju zajedničke europske vojne etike za sve zemlje članice Europske unije.

Da bi se navedeni etički zahtjevi ostvarili, Ministarstvo obrane i Glavni stožer oružanih snaga Republike Hrvatske su 2018. godine donijeli „Etički kodeks vojnih osoba hrvatske vojske“. Etički kodeks definira i odražava temeljna moralna načela i ljudske vrijednosti prema kojima se hrvatski vojnik treba ravnati u svom profesionalnom, javnom i privatnom djelovanju.

4.5.1. Temeljna načela i vrijednosti hrvatskog vojnog etičkog kodeksa

Temeljna načela i vrijednosti hrvatskog vojnog etičkog kodeksa počinju sljedećom klauzulom – „Ja sam hrvatski vojnik. Volim i branim svoju Domovinu Hrvatsku i spreman sam se za nju žrtvovati i dati svoj život“.

Temeljna načela i vrijednosti koja se promoviraju ovim Etičkim kodeksom su sljedeća:

- Domoljublje
- Čast i poštenje
- Dostojanstvo
- Odgovornost
- Požrtvovnost i ustrajnost
- Odvažnost
- Odanost

Etički kodeksom utvrđuju se načela Hrvatskog vojnika (djelatni vojnik / mornar, djelatni časnik, djelatni dočasnik, vojni specijalist, pričuvnik) koja Hrvatski vojnik primjenjuje u službi i van nje. Dok je svrha kodeksa podizanje svijesti hrvatskog vojnika o važnosti etičkog ponašanja i etičkih načela. (<https://www.morh.hr/>, 2018).

4.5.2. Izvori vojne etike

Hrvatska vojna etika proizlazi iz hrvatskog naroda, hrvatske kulture, baštine, običaja, nekih općih moralnih vrijednosti iznad svega domoljublja kao nositelja i izvora želje tijekom tisućljetne vojne tradicije kroz povijest i konstantne borbe za slobodu i osamostaljenje hrvatske države. Kroz daleku povijest od borbe u sukobima s Turcima isticali smo se kao odlični taktičari, svojom hrabrošću, ponašanjem i odijevanjem, osobito maramom oko vrata iz koje kasnije i proizlazi kravata, proizašle su i druge konjaničke postrojbe u brojanim zemljama jer su bili sinonim za rod vojske. Tako se navodi da u jednom od najduljih i najkrvavijih ratova u povijesti Europe koji je završio 1648. godine, europski vladari i dalje bi držali hrvatske vojnike u svojim postrojbama i kao pripadnici vladarskih tjelesnih gardi tako da ih se dio nikad nije ni vratio doma. O tome postoji i pisana legenda o Janku Šajatoviću Karbat Domovinski rat 1991. godine je najsvjetlija točka naše povijesti i dokaz kako na krilima domoljublja nastaje država unatoč ogromnoj nadmoći jugoslovenske odnosno srpske JNA u kojoj je doduše sudjelovalo i oko 60 tisuća Kosovara, koji su tad aktivno služili JNA.

4.5.3. Etički kodeks ponašanja Kraljevske nizozemske vojske

Etički kodeks ponašanja Kraljevske nizozemske vojske odražava neke od sljedećih tradicionalnih vrijednosti (www.osce.org/files/f/documents/0/3/88574.pdf, 2024):

1. Kao vojnik ili civilni zaposlenik dajem važan doprinos obrani naše zemlje i miru i sigurnosti u svijetu;
2. Trudim se dati sve od sebe i spreman sam učiti na svojim greškama;
3. Moj stav i moje ponašanje pokazuju da sam ponosan što radim za Kraljevsku nizozemsku vojsku;
4. Kao član tima trebam svoje kolege i oni mene. Iz tog se razloga osjećam odgovornim zbog njihove dobrobiti i, ako je potrebno, pozivam ih da odgovaraju za svoje;
5. Odgovoran sam za ispravno korištenje opreme i sredstava koja su mi povjerena;

6. U svim svojim postupcima razmatram svoju sigurnost, kao i sigurnost svoje okoline. Iz tog razloga izbjegavam drogu i ograničavam unos alkohola;
7. Poštujem ljudska prava i pridržavam se pravila propisanih ratnim zakonom. Prema svima se odnosim jednako i s poštovanjem i gdje god je to moguće nudim pomoć bližnjima te onima u potrebi;
8. Dodijeljene zadatke izvršavam profesionalno, čak i u teškim okolnostima ili u slučaju opasnosti za svoj vlastiti život;
9. Nikad ne zloupotrebljavam moć koja mi je povjerena. Upotrijebit ću silu ako mi se naredi, ali nikada više nego što je potrebno za izvršavanje mojih zadataka. Moj protivnik u svakom trenutku može biti siguran da sam odlučan i uporan.

Trendovi koji su značajni za vojnu etiku mogli bi se podijeliti u dvije kategorije. Promatrano u tradicionalnom kontekstu, vojska ima poseban položaj u društvu. Bit njihove profesije je sposobnost i legitimitet upotrebe smrtonosne sile - praksu koju bi u uobičajenim okolnostima bilo koje društvo odbacilo kao neetično ponašanje, no u slučajevima nacionalne ugroze, situacija se mijenja. Znanstvenici su pokušali formulirati etička opravdanja za legitimnu upotrebu nasilja, što rezultira popisom zahtjeva koji se mogu smjestiti u etički pravac nazvan „Teorija pravednog rata“. Kritičari međutim ukazuju na vrlo subjektivne dimenzije zahtjeva formuliranih u Teoriji pravednog rata te izrazito politička priroda tumačenja zahtjeva, zbog čega nisu prikladni za etičko opravdanje uporabe vojne sile. O teoriji su raspravljali i velikani kroz povijest, Augustin, Toma Akvinski, Aristotel, Ciceron a to nam govori da se porijeklo “teorije pravednog rata” može vidjeti kako u grčko-rimskim tako i u kršćanskim vrijednostima. Njezine postulate i temelje usvajaju međunarodni zakonic i koji se dotiču oružanih sukoba, kao i međunarodne institucije poput Haga, Ženevske konvencije, Ujedinjenih naroda i nizu diskursa koji se dotiču ratnih sukoba. Prvotna teorija dijeli se na tri dijela a u literature su zabilježena na latinskom;

4.5.4 Pravilo - Jus ad bellum

U nastavku ćemo analizirati nekoliko pravila koja se odnose na vođe država. S obzirom da su odgovorni za ove principe, oni su ujedno su odgovorni i za pokretanje rata a time i za ratne zločine. Teorija pravednoga rata zahtjeva da rat bude opravdan i mora sadržavati šest zahtjeva:

1. Pravedan i opravdan razlog - koji uključuje samoobranu, otpor agresiji od druge zemlje, za primjer ne trebamo daleko ići u povijest, upravo nam se pred očima odvija agresija

Rusije na Ukrajinu i svakako naš obrambeni Domovinski rat 1991-1996 g. agresija Jugoslavije odnosno Srbije i najvećega dijela JNA na Hrvatsku koji završava najboljim mogućim ishodom za obje strane, mirnom reintegracijom. U oba navedena slučaja ispunjena su tri legitimna kriterija za legitimnu vladu a to su: prepoznata je kao legitimna država od međunarodne zajednice, ne narušava prava drugih država i uloženi su nadljudski naponi za uvažavanje prava vlastitih građana jer ona su ta koja državi daju moralnu legitimnost. Ukrajina u ovom slučaju vodi obrambeni rat kao i Hrvatska prilikom osamostaljenja.

2. Prava namjera - mora postojati pravedan i opravdan razlog za rat. Međunarodni zakoni ne uključuju ovo pravilo jer je vrlo teško dokazati državnu intenciju napada.

3. Legitiman autoritet i javna objava - mora biti donesena odluka od legitimnog autoriteta koji mora biti specificiran u konstitucije te zemlje. One zemlje koje ga nemaju, nemaju ni legitimnost ući u rat.

4. Zadnja opcija - rat dolazi u opciju kao zadnje i jedino preostalo rješenje i kad su iscrpljene sve mirne alternative da bi se sukob riješio

5. Vjerojatnost uspjeha - bolje ne ulaziti u sukob ako nema mogućnosti promijeniti situaciju. Međunarodni zakoni ga ne uključuju, smatraju ga logičnim.

6. proporcionalni zahtjevi - ukoliko cijena nije prevelika akcija treba biti nastavljena. Važno je imati u vidu žrtve s obje strane.

4.5.5. Pravilo - *Jus in bello*

Ovo pravilo se odnosi na pravednost tijekom borbe, odnosno odgovornost države je na generalima i vojnicima. Nama poznata po zadnjim suđenjima našim generalima u Hagu, tzv. odgovornost po zapovjednoj liniji. Postoji razlika po vanjskom i unutarnjem *jus in bello*. Vanjski se odnose na pravila kojih se država treba pridržavati u odnosu na neprijatelja i vlastitih snaga. Poštovanje međunarodnih zakona o prohibiciji oružja, diskriminacija i ne borbeni imunitet odnosno ne bombardiranje industrijskih ciljeva, bolnica i civilnih objekata kojih se niti u jednom ratu ne pridržava niti jedna strana, razmjernost odnosno sila dovoljna za dovršenje cilja i ništa preko toga, dobrohotna karantena za zarobljenike po Ženevskoj konvenciji korektnost i siguran smještaj, ne korištenje sredstava koji su *Mala in Se* - ne korištenje sredstava poput silovanja, genocid i etničko čišćenje, bez odmazde.

4.5.6. Pravilo - Jus post bellum

Ovo pravilo se odnosi na pravednost tijekom završne faze rata, regulira prijelaz iz ratnog stanja u mirno razdoblje, po ovom pitanju malo je međunarodnih zakona ali bi se mogla primijeniti praksa u kontekstu mirne reintegracije. Jedna od takvih mirnih reintegracija upravo je naša istočna Slavonija odnosno reintegracija hrvatskog Podunavlja u kojoj smo napravili presedan gdje smo bivše vojnike odnosno policajce koji su izravno sudjelovali u agresiji na Hrvatsku ostavili u redovima hrvatske policije kao mješovite patrole. Taj potez i takva odluka je više od demokracije. Proces reintegracije trajao je od 15.siječnja 1996. godine do 15. siječnja 1998. godine kojom su istočna Slavonija, Baranja i zapadni Srijem vraćeni u sastav Republike Hrvatske kamo i pripadaju. Temeljni sporazum koji je doveo do reintegracije je Erdutski sporazum potpisan 12. prosinca 1995. godine. Iskustvo mirne reintegracije pokazalo je da treba djelovati u smjeru mira, i ako smo imali protivljenja i sa naše hrvatske strane i sa Srpske strane osobito. Odluka za mirnu reintegraciju bila je pametna, humana i bez žrtava što je najvažnije. Izgradnja mira traje, teška je, brutalna, ponekad i jedva podnošljiva ali Vukovar je grad koji je pokazao lepezu humanosti, demokracije, dobročinstva, hrabrosti, dobrote i na kraju etičnosti i morala. Vukovar je grad koji treba biti svijetu prezentiran kao presedan ne samo u provedbi mirne reintegracije već suživota, poštivanja svih zakona, normi etike, i morala, uvažavanja svih odluka međunarodnih institucija unatoč svemu proživljenom. Klima suživota iziskuje trud, rad, snagu, uvažavanje svega proživljenog. Vukovar je istinski primjer pravednoga rata u svakom segmentu i više od toga. Ovdje se okrećemo moralnim izvorima teorije pravednog rata. Principi ovog načela su:

- Razmjernost i publicitet - mirovni dogovor mora biti razuman i odmjeran i javno obznanjen.
- Vraćanje prava - vraćanje svih ljudskih prav bez obzira na zaraćene strane
- Razlikovanje - potrebno je napraviti razliku među vođama i civilima pobijedene zemlje, gdje civili imaju imunitet od kaznenih mjera.
- Odmjerena kazna -
- Kompenzacija - zahtjev za financijskom kompenzacijom može biti tražen ako država nema sredstva za započeti rekonstrukciju. U ovom dijelu svakako vidim odgodu zahtjeva za ratnu štetu prema Srbiji s obzirom da smo sanirali i izgradili Hrvatsku bez da smo naplatili niti jednu kunu, odnosno euro ratne štete,
- Rehabilitacija - odnosi se na sve segmente države. Razoružavanje i demilitarizacija, dozvoliti ne državnim institucijama da se razvijaju, dobrobit koju trebaju osijecati svi

građani, strategija treba biti takva da režim može sam bez vanjske pomoći voditi zemlju.

- Realizam - vrlo kompleksna teorija zastupljena kod političkih znanstvenika, stručnjaka i diplomata koji se bave međunarodnim poslovima. Zalažu se za moć i sigurnost države, vlastite interese, po njima u rat se ulazi ako su u pitanju nacionalni interesi ili ukoliko postoji sigurnost da će rat i dobiti. sve prijašnje teorije ne uvažavaju, primjer su nam Hobbes, a među modernistima Kissinger.

Do 1930. godine prva dva načela teško je naći zabilježene, isto tako na Mirovnoj konferenciji na kojoj su kodificirani ratni zakoni uopće nisu spomenuti. Termini dobivaju na važnosti zahvaljujući Bečkoj školi, prvi koji koristi termine je Josef Kunz, 1934. godine objavljeni u članku potom u knjizi 1935. godine. Poslije ih upotrebljavaju i drugi autori i time ulaze u uporabu sredinom prošlog stoljeća.

Moderni teoretičari pravednog rata govore o jednom razlogu, otporu protiv agresije odnosno upotreba oružane sile i napad na nečija temeljna prava. Osnovna prava dvije vrste entiteta su ovdje na snazi: državna prava i prava njegovih vlastitih građana.

Drugi su znanstvenici pokušali formulirati etičke kriterije kojih bi se vojska trebala pridržavati tijekom oružanog sukoba. Priroda oružanih sukoba se promijenila unatrag zadnjih dvadesetak godina. Asimetrično ratovanje nije niti nov, niti moderan koncept ali zbog svoje česte primjene bit će novo lice oružanih sukoba i taktika koja se primjenjuje u moderno doba. To lice se najbolje može vidjeti u ratu protiv terorizma, koji dolazi s važnim pitanjima o ograničenjima uporabe sile, građanskih i političkih prava građana i osumnjičenika te odnosa s populacija. Bit asimetričnog ratovanja je nastojanje slabije strane da pobjedi nadmoćnijeg neprijatelja. I u samom startu etičnost nije nužno na strani slabijeg (Barić i Barić, 2018:141-143). S druge strane, novo lice rata može se vidjeti u pojavi oružanih sukoba oko takozvanih skitničkih država, gdje su granice između boraca i ne boraca nestalne, a vojska se suočava s protivnicima koji koriste nekonvencionalne operativne metode i taktike; ponekad namjerno usmjerene na izazivanje pretjerane reakcije s druge strane.

5. ETIKA I KIBERNETIČKA SIGURNOST

Svijet kakvog ovog momenta poznajemo već idućeg trenutka je velika prošlost ako govorimo o kibernetičkom svijetu, svijetu epohalnog tehnološkog napretka. Kibernetički svijet i njegova sigurnost obuhvaća skup standarda, procesa i mjera kojima se jamči određena razina pouzdanosti pri korištenju bilo koje usluge u kibernetičkom prostoru pri čemu sustavna zaštita računala i cjelokupna informacijska infrastruktura tome pridonosi. (RH, Središnji državni ured za razvoj digitalnog društva).

15. veljače 2024. godine na snagu je stupio Zakon o kibernetičkoj sigurnosti (NN, 14/2024) Tim zakonom se u naše nacionalno zakonodavstvo prenosi Direktiva (EU 2022 / 2555 Europskog parlamenta i Vijeća održanog 14. prosinca 2022. godine. Direktiva sadrži mjere za visoku zajedničku razinu kibernetičke sigurnosti na području cijele Unije. Središnje državno tijelo ovim zakonom dobiva kibernetičku sigurnost i funkcionalnost, čije zadaće će obavljati

SOA (Sigurnosno-obavještajna agencija). Centar za kibernetičku sigurnost SOA-e će se transformirati u Nacionalni centar za kibernetičku sigurnost (NCSC-HR).

Ono čemu ćemo trebati dati na važnosti to je kritična infrastruktura (KI-jev, *Critical Infrastructure*) koje su izravne mete za suvremene sigurnosne prijetnje, zato je potrebno ulagati u zaštitu, održivost i oporavak kritičnih infrastruktura i takvo ulaganje bi trebalo svrstati u proračun za obranu. Oni sektori koji u svakoj državi se smatraju Kritičnim infrastrukturama su informacijsko-komunikacijski sustavi, energetika, vodno-prehrambeni sektor (Akrap, 2019: 37-49). Republika Hrvatska je donijela i Zakon o kritičnim infrastrukturama, čime je napravljen definicijski okvir za promišljanje kibernetičke sigurnosti, uključujući ogroman virtualni prostor i djelovanje koji bi se tim zakonom trebao obuhvatiti (Zakon o kritičnim infrastrukturama NN 56/13, 114/22).

Cyber prostor kao je informacijsko- komunikacijski sektor je svakako područje na kojem se sukobljavaju različiti subjekti koji pokušavaju i žele doći do informacijske nadmoći. Time upravljati na tom prostoru i natjerati ciljanu publiku da donose odluke koje joj mogu donijeti isključivo štetu bilo da je riječ o kraćem ili na dužem vremenu. Kao što su na primjer dezinformacije koje na slabije informiranu osobu mogu izuzetno djelovati (Akrap, 2019).

Kad je u pitanju unutarnja ili vanjska sigurnost, policija ili vojska država je ta koja ima odgovornost, koja i na ovom novom bojnom polju – *cyber* prostoru mora biti nadležna i prisutna, mora imati pravo i mogućnost odgovora na napade koji se na tom polju događaju. Zadržati pravo represije i ne prepuštati ga niti jednom privatnom, korporativnom i osobito vanjskom entitetu bez vlastitog nadzora. Ovdje ključnu ulogu ima akademski sektor iz polja informatičkih znanosti i svih njenih dijelova, kako bi mogla predvidjeti a time i preventivno djelovati. Zato je integracija znanja u sustave sigurnosti, domovinske sigurnosti, državnog, javnog, međunarodnog i privatnog sektora kako na nacionalnoj tako i nadnacionalnoj i međunarodnoj razini najvažniji segment.

Suočiti se sa suvremenim sigurnosnim prijetnjama vrlo je složen posao koji zahtjeva niz aktivnosti koje često šetaju po rubu zakonitosti. Ključne aktivnosti su:

- Obrazovanje stanovništva, razvoj obrazovnog sustava, educirati ljude ispravno tumačiti informacije, ne oslanjati se samo na algoritme, statistiku i umjetnu inteligenciju jer apstraktnost ljudskog mišljenja i mašte ništa ne može nadmašiti.
- Edukacija i obuka ljudi koji su zaduženi za zaštitu kritičnih infrastruktura jer su one ključne točke napada za primjer smo imali 1991 godinu i Agresiju Srbije na Hrvatsku, kad je na području istočne Slavonije priprema za napad i

ulazak na naš teritorij imala predigru u kojoj su prvo uništili tadašnji komunikacijski sustav odnosno telefonsku mrežu, potom struja, energetika i sam završni čin predpripreme ulaska u državu zračni napad i raketiranje svih ključnih točaka, kada smo u ostali i bez vode iz vodovoda, spas koji nam je bio bili su strateški bunari koji su tih godina bili održavani i u kojima se nalazila pitka voda.

- Postići suverenitet na razini na kojoj ga danas imamo a to je razina EU-e i NATO-a kao i integracijskih organizacija gdje bi se trebalo poštovati stečena prava i slobode pojedinca i za ovaj dio ostaje uvijek razina sumnje kao pojedinca.
- Ulagati u ljudske resurse kao najbitniji dio ali i u tehničku, fizičku zaštitu Kritičnih infrastruktura
- napraviti povezanost privatnog, javnog i akademskog sektora do te mjere da u određenom trenutku ovisno od problema, da se može prepustiti određenom sektoru na rješavanje. Suradnja bi trebala biti brza i sigurna a time dobivamo i na efikasnosti.

Obranu u *Cyber* prostoru i kad je posloženo sve, i kad sve funkcionira po svim pravilima ima svoju slabu točku a to je ljudski faktor koji sprječava da se poćini savršen posao ali i savršen zločin. Zato je važna stalna edukacija, vježba, učenje na greškama koje je najskuplje ali i iz takvih grešaka neminovno je naućiti. Sva ulaganja u kibernetiĉku sigurnost ili sigurnost Kritiĉnih infrastruktura je ulaganje u sigurnost obrane, odnosno sigurnost drŹave i svih njenih građana.

5.1. Etika u kibernetiĉkoj sigurnosti policije Republike Hrvatske

Ministarstvo unutarnjih poslova RH edukaciju za borbu protiv kibernetiĉkog kriminala u sklopu EU, poćelo je 2014. godine u sklopu programa Europske unije za Hrvatsku IPA, koji su proveli Ministarstvo unutarnjih poslova Kraljevine Španjolske, Republike Hrvatske i Republike Austrije. Kroz koncept *cyber sigurnosti* određen kao jedan važan strateški interes koji se jedino mogao ostvariti i pokazati rezultat je međunarodnom, međuagencijskom i i suradnjom sa privatnim sektorom. Zajedniĉkom suradnjom izrađuju se okviri koji su primjenjivi na cijelom podruĉju Europske unije i koji će doprinijeti jaćanju sigurnosti kako u regiji tako i na podruĉju ostalih drŹava EU. Projekti koji su pokazali rezultat na podruĉju smanjenja kibernetiĉkog kriminala ili u konaĉnosti ojaćali kapacitete MUP-a su produktivni i

hvale vrijedni. Educiranošću, suradnjom smanjujemo posljedice kibernetičkog kriminala koji predstavlja jednu od najvećih i najbrže rastućih prijetnji za sigurnost institucija, sustava i građana.

Pripremanje terena Europske unije i prije samog ulaska u Schengensku granicu kroz projekt „Jačanje kapaciteta MUP-a u borbi protiv svih oblika kibernetičkog kriminala” (<https://mup.gov.hr/>, pristupljeno 20.06.2024). Samostalni sektor za Schengensku koordinaciju i fondove EU Ministarstva unutarnjih poslova dodijelili su nam sredstva kojima smo kroz projekt povećali kibernetičku sigurnost na području Hrvatske a time i na području Europske unije. Osim kupnje potrebne Hardverskih komponenti i softvera provođenje edukacije forenzičkih metoda i procedura policijskih službenika bili su pomak prema boljoj sigurnosti, sofisticiranijem ustroju i sustavu kompletnog MUP-a u uspješnom suzbijanju kibernetičkog kriminaliteta.

Suradnja privatnog sektora i MUP-a očituje se pri samoj edukaciji koju su u ovom slučaju provela Algebra d.o.o i Fakultet elektronike i računarstva Sveučilište u Zagrebu. (mup.gov.hr) Prema informacijama na službenim stranicama recimo HGK, što se tiče privatnog sektora više od polovine ispitanih tvrtki ne educira zaposlenike o kibernetičkim riziku. Anketa HGK i NIS2 Direktiva obuhvaća 37 posto tvrtki a NIS1 15 posto. Kako bi pomogla i unaprijedila digitalnu transformaciju našeg gospodarstva HGK je pokrenula akademiju za implementaciju tih tehnologija u naše gospodarstvo. Novost u kibernetičkoj sigurnosti je podjela na obveznike koje dijeli u dvije kategorije:

- Ključne subjekte - koji upravljaju kritičnom infrastrukturom kao što su energetika, financije, zdravstvo.
- Važne subjekte - pošta, gospodarenje otpadom, proizvodnja hrane.

Ovdje svakako treba spomenuti da je Hrvatska bogatija za još jedan institut u svijetu kibernetičke sigurnosti, *HIKS - Hrvatski institut za kibernetičku sigurnost*. Pokrenuli su ga profesionalci iz svijeta kibernetičke sigurnosti. U svoj krug su uključili Fakultet elektrotehnike računarstva i informacijskih tehnologija Osijek, FERIT, tvrtke Atos Hrvatska, Carnet, Siemens, Končar kao i druge tvrtke koje djeluju na istom području, području kibernetičke sigurnosti. Konferencija je okupila više od 300 sudionika, stručnjaka iz kibernetičke sigurnosti koji će raspravljati o dvije ključne teme:

1. Usklađivanja javnog i privatnog sektora s novim regulatornim okvirom u području kibernetičke sigurnosti
2. Financiranje projekata u okviru programa Digitalna Europa i Obzor (www.hiks.hr, pristupljeno 20.06.2024).

Sve što ide u smjeru sigurnosti, efikasnije sigurnog rada, ekonomskog prosperiteta i unapređenja je pozitivan pomak otvorenom tržištu u sklopu sigurne i pouzdane mreže globalnog europskog i svjetskog tržišta. Tako je i Hrvatska vlada prepoznala značaj razvitka kibernetičke sigurnosti što je dokaz Nacionalna strategija za kibernetičku sigurnost, Zakon o kibernetičkoj sigurnosti operatora ključnih usluga i davatelja digitalnih usluga (NN, 64 / 2018-1305) Ovim zakonom se preuzela i Direktiva 2016 / 1148 Europskog parlamenta i Vijeća od 6. srpnja 2016. godine.

5.2. Etika u kibernetičkoj sigurnosti vojske

Doktrina „Odgovornosti za zaštitu“ (R2P) može se shvatiti kao davanje prioriteta ljudskim prava iznad stare doktrine državnog suvereniteta. Ako države nisu voljne ili nisu u mogućnosti zaštititi temeljna prava svojih građana, međunarodna zajednica je dužna intervenirati. Ova doktrina se, međutim, također osporava jer se vjeruje da ostavlja puno prostora za političku zlouporabu predstavljajući pristranu pretpostavku da su zapadne države stvarni pobornici ljudskih prava, koje nastupaju bez ekonomskih ili političkih interesa, no znamo da je stvarnost bitno drugačija. Humanitarne intervencije također mogu biti rezultat doktrine odgovornosti za zaštitu novi zahtjevi za vojsku. Operacije vojnog osoblja u njihovoj ulozi čuvara mira u nestabilnim uvjetima slični na njihove operacije u drugim asimetričnim sukobima zone i situacije.

Kako bi nam OSRH-e pružile sigurnost neophodno je da njihova spremnost i analiza budu točne. Spremnost za neke buduće ratove je izuzetno važna. Rat i dalje ostaje instrument politike, krajnji instrument kad svi drugi instrumenti ne pokažu rezultat. Imamo ga u neposrednoj blizini, nimalo bezazlen, opor, tvrd, nepredvidljiv i rat koji je trajno promijenio sliku Europe. Vjerujemo da će razum velikih igrača SAD-a i prizemnost Rusije ipak spustiti loptu na tlo i na štetu teritorija Ukrajine ali za dobrobiti sigurnost svih nas na starom kontinentu dogovoriti nam mir. U onom što nas je rat u Ukrajini naučio je sljedeće:

- svi elementi borbene moći su podjednako važni,
- važnost razvijene logistika i efikasne komunikacije,
- kretanje i manevri,
- znanje rukovanjem dalekometnim oružjem,
- kompetentno vojno zapovijedanje.

Rat u Vukovaru je baš kao i ovaj rat u Ukrajini je urbani rat, unutar naselja, gradova, kvartova gdje ne stradavaju samo vojnici, nego i civilno stanovništvo. Osim standardnih i dobro nam poznatog načina ratovanja (topništva, tenkova, brodovi, pješadija) novi načini će se temeljiti na novim sustavima koji će biti utemeljeni na digitalizaciji i umjetnoj inteligenciji. Svakako da je svaki rat sa svojom posebnošću ograničen zbog vremena u kojem se događa ali i prostora. Utjecaj rata u Ukrajini na Hrvatsku smo svejedno osjetili i osjećamo ga ako ne u direktnom sudjelovanju onda svakako financijski i u smještaju izbjeglica iz Ukrajine.

U sferu rata ulazi i privatno poduzetništvo na način da tehnološke kompanije koje su nadnacionalne postaju inicijatori razvoja novih tehnologija koje svakako svoju primjenu imaju u ratu, a ono čime se vode nije “mir u svijetu” već profit. Kako nam je iskustvo rata svježije i dobro poznato sa sigurnošću možemo reći da je imanje proizvodnje vlastitih sustava bitno, bez obzira što kao članica NATO saveza imamo njihovu zaštitu, trebamo imati vlastitu proizvodnju vojne opreme i borbenih sustava jer čekajući na pomoć drugih i polažući nade u igrače koji nam stoje iza leđa rezultat bi mogao biti poražavajući. Tome u prilog osim rata u Ukrajini, napomenuli bi da je napad NATO snaga na Srbiju bi packa za nepriznavanje Kosova, a Kosovu nagrada, dobitak države u zamjenu za jednu od najvećih vojnih baza izgrađenih iza hladnog rata na Kosovu, Camp Bondsteel pod zapovjedništvom KFOR-a.

Može li se uopće govoriti o sigurnosti vlastite zemlje a ne poimati sigurnost susjednih zemalja, više ne. Sigurnost koju moramo graditi je upravo kroz povezivanje i kroz međunarodne korelacije, suradnje u kojima treba nastojati graditi mir i sigurnost za sve. Ako su na Oružane Snage Republike Hrvatske glavni instrument sigurnosti i obrane, a moraju biti, trebaju se razvijati kao ne odvojiv dio Domovinske sigurnosti. Svakako članstvo u NATO sustavu treba biti dodatni vid sigurnosti, jamstva mira i svakako očuvanja suverenosti i neovisnosti barem ovakve kakva nam je preostala. U kojem smjeru će ići OSRH jasno piše u planskim dokumentima u Strategiji nacionalne sigurnosti, Dugoročnom planu razvoja oružanih snaga, planu rada ministra obrane i rekli bi najvažnijim planskim smjernicama koje kao članica NATO -a definiramo sa saveznicima. Dokumenti su ti koji nas usmjeravaju i vjerujemo daju stabilnost i određenu predvidivost.

Planovi spadaju u dio razvoja OS, u proces modernizacije, kao članica NATO-a hrvatske oružane snage sudjeluju u procesu planiranja, a pod tim se podrazumijeva da hrvatske snage moraju biti spremne braniti svaki centimetar teritorija NATO saveza. S obzirom da se očekuju i kvantitativne i kvalitativne odlike snaga Hrvatska je sudjelovala u izradi planova obrane regionalnog dijela. Testiranja planova odrađuju se i kroz ratne igre. U

novom fokusu su nove sposobnosti besposadnih sustava, kibernetičke prijetnje, kao i *cyber* prostor, kopno, more i zrak.

5.3. Kibernetička sigurnost i čovjek

Najvažniji resurs kibernetičke sigurnosti je ipak čovjek. Unatoč svoj tehnologiji, onaj tko vodi operacije u ratu je čovjek, zapovjednik, vojnik. Voditi rat je znanje, smjelost i obučenosť. Odrasť moralne, fizičke i mentalne sposobnosti i kvalitete je najznačajniji sve ostalo su alati kojim se sluđu tijekom ratovanja. Oni su od najveće važnosti, potencijala i vrijednosti. Odlike kojima trebaju raspolagati su i kojima raspolađu mnogobrojne su: prije svega čovjekoljublje, domoljublje, čvrstog stava i nastupa, bistrog uma, bespriječnih moralnih kvaliteta. Takav resurs je najteže stvoriti i osposobiti. Imati sposobnost brze odluke, imati vještine koje u nekom kolektivnom sustavu kakav vojske i je potrebno prihvatiti u ovom novom sustavu prihvatiti i načelo uključivosti zbog određenih potreba za određenim sposobnostima potrebno je isključiti predrasude. Osim borbenih taktika koje će mladi zapovjednici morati donositi morat će biti i etički i moralno ispravne odluke. Ako budemo poštivali načelo izvrsnosti a ne kumstva i određenih veza moći ćemo imati sigurnost u ljude koji su nositelji sigurnosti a potom i u primjenu svih potrebnih alata.

Svježi događaj sabotaže u Libanonu pokazuje važnost ljudskog faktora u kibernetičkoj sigurnosti. Napad na Hezbollah upravo pokazuje težinu gubitka ljudi ali važnost ljudskog faktora u redovima sigurnosti države. Hezbollah je okrivio Izrael za napad. Izrael mudro šuti, radi i ne komentira. SAD-e se ograđuju od sabotaže. Koliko dugo je trebalo da se pripremi jedna takva sabotaža i što predstavlja za Hezbollah koji sigurno ne oskudijeva u ljudstvu u kvantitativnom smislu ali će zasigurno biti jedan psihološki pad. Sigurnost unutar službi traži efikasnost na svim poljima. I ako je Hezbollah mislio da će korištenjem tehnologije 70' i 80' godina, odnosno *pagerima*, izbjeći prisluškivanja pokazalo se da su Izraelske službe bile korak ispred. Hassan Nasrallah je strogo ograničio korištenje mobitela jer je znao da ih Izrael prisluškuje. Tvrtka Gold Apollo se ograđuje od događaja i lopticu prebacuje na sestrinsku tvrtku koja se koristi njihovim logom EU. Američki dužnosnici smatraju da je to djelo Izraela, vjeruju da su dojavljivači odnosno *pageri* bili naručeni od tvrtke Gold Apollo model AR924, ali su u tvrtki u EU izmijenjeni gdje im je dodano od 28 do 57 grama eksploziva. Naručeno je više od 3000 komada i u sat vremena izbačeno 2700 pripadnika Hezbollaha. Nadmoć Izraelaca nad Hezbollahom i Sirijcima je očita, ali nema nepogrešivih već samo onih koji uče

na greškama. Dokaz tome je događaj kada su 7.10.2023. godine dogodio upad Hamasa na njihov teritorij.

Da bi imali ljudske resurse to povlači pitanje demografije. Na ovom polju mora svoj dio odraditi vlada a onda i svi kao pojedinci. Nema jednostavnog puta, nema čarobne formule ali ima kontinuiran rad kojim ćemo pomoći mladim ljudima da izaberu životni put na cestama ove zemlje, koliko god se činio težak potrebno je svojim angažman dati svatko od nas u okvirima svojih mogućnosti i sposobnosti. Biti korektiv svatko na svom polju, bit će možda mali pomak i neće imati efekt leptira, ali će biti pomak. Za početak ukinuti podobnost kao glavni kamen spoticanja koji je uzeo maha i već desetljećima koči ovu zemlju. Stipendija dati najboljima, ne samo socijalno ugroženim, ne dodjeljivati određena prava na račun roditelja koji je bio ratnik i branitelj i ako se dodjeljuje neki vid pomoći, pomoć mora biti simbolična. Vrijeme je da se nagradi rad i izvrsnost. Teško je mijenjati tok rijeke koja svoje korito stvara desetljećima ali se može i treba ako je tok stvoren na krivoj ruti, treba ga ispravljati.

6. VANJSKA SIGURNA POLITIKA REPUBLIKE HRVATSKE I EUROPSKE UNIJE

Jedan od alata Europske unije je Zajednička vanjska i sigurnosna politika (ZVSP), kao politika predstavlja samo dio vanjskih odnosa Unije. Sama ideja ZVSP-e je da države članice Europske unije mogu jedino zajedničkim djelovanjem postići nekakav snažniji učinak u međunarodnim odnosima. Tako da navedena politika koegzistira sa nacionalnim politikama država članicama EU i naravno da su države članice dužne djelovati u skladu sa ZVSP-om. Zaživjela je 1993. godine ugovorom iz Maastrichta, kada prestaje samo gospodarska sveza na

čemu se temeljila povezanost zemalja članica, već i na području vanjske sigurnosne politike. Kao međuvladina politika putem koje se donose sve odluke, jednoglasnom podrškom svih članica, odlučuje se u krugu vijeća za vanjsku politiku jednoglasnom podrškom svih članica ali dio odluka donose i Vijeće za vanjsku politiku i politički sigurnosni odbor (PSC) i svakako radne skupine vijeća.(mvep.gov.hr.)

Rad ZVSP-e vodi se Poveljom Ujedinjenih naroda i međunarodnog prava, svim vrijednostima demokracije kao i nedjeljivosti temeljnih ljudskih sloboda i prava utemeljenih na načelima jednakosti i solidarnosti . Ciljevi ZVSP-e su sastavni dio Ugovora o Europskoj uniji:

- osiguravanje, promicanje i zaštita vrijednosti Europske unije, njenih temeljnih interesa, sigurnosti, neovisnosti i integriteta,
- očuvanje mira, sprečavanje sukoba i jačanje međunarodne sigurnosti u skladu s Poveljom Ujedinjenih naroda, Pariškom poveljom i Helsinškim završnim aktom,
- iskorjenjivanje siromaštva i poticanje ekonomskog, socijalnog i okolišnog razvoja,
- integracija svih zemalja u svjetsku ekonomiju i postupno ukidanje ograničenja u vanjskoj trgovini,
- razvijanje međunarodnih mjera za očuvanje okoliša i upravljanje prirodnim resursima na održiv način sa ciljem održivog razvoja,
- pomoć u vanrednim situacijama kao što su katastrofe,
- stvaranje što kvalitetnijeg međunarodnog sustava koji se temelji na multilateralnoj suradnji i globalnom upravljanju.

Ciljevi da bi bili ostvarivi potrebno je sustavno raditi na poboljšanju manjkavosti naših sustava kako bi bili skladu sa pravilima zajedničke vanjske i sigurnosne politike. Sami propisi bez produktivnih aktera ne znače ništa i samo su mrtvo slovo na papiru. Subjekti na različitim razinama i s različitim znanjima i zadacima na svim razinama od službenika, diplomata do državnika i vlada kreiraju vanjsku politiku, postižu dogovore i traže rješenja.

- Europsko vijeće određuje politički smjer, određuje prioritete, utvrđuju se pitanja i donose zaključci i mjere koje treba poduzeti. Predsjedatelj vijeća nije rotirajući.
- Vijeće za vanjske poslove je jedna od formacija Vijeća EU, središnje je tijelo za donošenje odluka ZVSP-a, sastavljeno od ministara vanjskih poslova, ovisno o temi i dnevnom redu, mogu se sastati i ministri ili ministrice obrane, razvoja ili za trgovinu i sve se odluke moraju donijeti jednoglasno. Njime predsjedava visoki predstavnik Unije

za vanjske poslove i sigurnosnu politiku. U svom radu odgovorno je za vanjsku politiku, obranu, trgovinu, sigurnost, humanitarnu pomoć.

- Odbor stalnih predstavnika (COREPER - odbor stalnih članica Europske unije) pripremno je tijelo Vijeća Europske unije, sastavljen od stalnih predstavnika, veleposlanika država članica, sastaju se jednom tjedno i njime predsjedatelj stalni predstavnik zemlje koja obnaša dužnost predsjedanja Vijećem za opće poslove. COREPER je glavno pripremno tijelo vijeća, znači sve što će doći na dnevni red moraju prvo oni pregledati. Nije tijelo koje donosi odluke. Njegove zadaće su
 - koordinira i priprema rad Vijeća
 - osigurava dosljednu politiku
 - postiže dogovore i kompromise koji se prenose Vijeću radi usvajanja.

Sastoji se od stalnih predstavnika, veleposlanici članica koji izražavaju stajališta svoje države i sastaju se svaki tjedan. Niz je tema kojima se bave: proračun, gospodarstvo i financije, Vanjski poslovi, Institucijska pitanja, regionalni razvoj, trgovina, sigurnosna obrana...

- Politički i sigurnosni odbor smatra se motorom vanjskog djelovanja, prati vanjsko politička događanja na globalnoj razini i daje smjernice. Sastaje se dva puta tjedno. Odgovoran je za zajedničku sigurnosnu politiku EU-e ZVSP i za zajedničku obrambenu politiku. PSO se sastoji od veleposlanika država članica u Bruxellesu, sastaju se dva puta tjedno a po potrebi i češće. PSO
 - prati međunarodnu situaciju
 - predlaže strateške pristupe i političke mogućnosti vijeću
 - daje smjernice Vojnom odboru, Skupini za političko-vojna pitanja i Odboru za civilne aspekte upravljanja kriznim situacijama
 - osigurava politički nadzor i upravlja kriznim situacijama
- Radne skupine (WP) – postoje 34 radne skupine i 150 visoko specijaliziranih radnih skupina i odbora koji rade kao pripremna tijela Vijeća. Sastoje se od delegata i nacionalnih stručnjaka država članica Zadatak im je izrađivati analize, ocjene političkih situacija, i prijedloge rješenja na svom polju nadležnosti. li po potrebi mogu se osnovati i *ad hoc* odbori koji po završetku svoga posla prestaju postojati.
- Visoki predstavnik Unije za vanjsku i sigurnosnu politiku šef je Europske diplomacije i potpredsjednik EU komisije, bira ga EU Vijeće kvalificiranom većinom uz suglasnost predsjednika EU komisije. Mandat traje 5 godina.

- Europska služba za vanjsko djelovanje (EEAS) uspostavljena je Lisabonskim ugovorom 2009. godine. Zadatak podržati rad visokog predstavnika Unije za vanjsku i sigurnosnu politiku. Ima 140 delegacija i ureda diljem svijeta a predstavljaju rad i EU u trećim zemljama svijeta.

6.1. Zajedničke operacije Hrvatske i ZSOP

Koristeći civilne i vojne sposobnosti svih država članica i Zajedničke sigurnosne obrambene politike (ZSOP) Europske unije dobili smo instrument Zajedničke vanjske sigurnosne politike (CSDP). Europska unija ovim objedinjenim načinom sposobnosti, vojnih snaga i zajedničke vanjske sigurnosne politike ima vodeću ulogu u mirovnim operacijama i jačanju međunarodne sigurnosti. Republika Hrvatska sudjeluje vodeći se vrijednostima međunarodnog prava, zaštiti ljudskih prava i jačanje savezništva sa ostalim sudionicima. Prve misije ZSOP-a su pokrenute 2003. godine, a u tijeku je još niz misija u Aziji, Africi i Europi. One misije s kojima je prisutna na EU su sljedeće:

- Civilne misije i operacije - jedna od takvih misija je EUAM Ukrajina je savjetodavna misija Europske unije za reformu sektora civilne sigurnosti u Ukrajini. EUAM je 2014 godine raspoređen kako bi savjetovao državna sigurnosna tijela o kompletnoj problematici kao što je borba protiv korupcije, ljudskim pravima, o sigurnosti, policiji, vojsci. Od početka rata u Ukrajini ima ulogu podrške agencijama za provođenje zakona kako bi olakšali protok ukrajinskih izbjeglica u druge države Europe.
- Republika Hrvatska trenutno sudjeluje u dvije civilne misije: u Gruziji (EUMM) i u Ukrajini EUAM, ali i u dvije vojne operacije ispred obale Somalije (EUNAVFOR), Somalije (ATLANTA) i Libije (EUNAVFOR MED IRINI).

U tom kontekstu treba naglasiti da Svaka misija ima neka svoja svojstva sa jednim ciljem doprinijeti sigurnosti i izgradnja mira i provedba međunarodnih zakona. (www.eumm.eu, pristupljeno: 03.07.2024).

6.2. Hrvatska uloga u međunarodnoj sigurnosti kroz instrumente EU

Ulaskom u Europske integracije i cjelokupan sustav EU kao aktivna članica Europske unije, osobito brisanjem granica, ulaskom u Europol ima se dojam da značenje države nema

više tu snagu koju je imalo samo prije samo koje desetljeće. Globalistička politika stvara neke nove strukture koje grade neke nove oblike sigurnosti odnosno i nesigurnosti. Nekontrolirana migracije, sukobi, rat u Ukrajini, klimatske promjene, porast stranaca kao radne snage koji mijenjaju sliku države. Sve su to problemi s kojima se susrećemo u sve većem broju sa većim opsegom.

Još od hladnog rata postoji strah od nuklearnog rata, u vremenskim intervalima nekad manje a nekad je strah opravdano bio veći. Danas više nego ikad povlači se pitanje u kojem svijetu idu svi nemiri i ratovi. Sve svjetske sile tvrde i zagovaraju mir ali djela im i ne prate riječi izjave. Danas kad se ponovo budi Bliski istok u smislu nemira, kad još nije okončan rat na tlu Europe i pored svih navedenih promjena prisiljeni smo graditi na međunarodnoj sceni odnosno Europskoj zajedničku sigurnost.

Zajednička sigurnost podrazumijeva da sve države imaju pravo na obranu i sigurnost, nacionalnom politikom stvoriti klimu suzdržanosti od uporabe vojne sile i samo u takvom okruženju i s takvim smjerom možemo stvarati određeni teren za suradnju i zajedničku sigurnost (Cvrtila, 1997: 31-43).

Zajednička sigurnost nam mora biti poticaj za usavršavanje vojni sile, poboljšanje, izgradnju modernog vojnog sustava, bez obzira na zajednički rad sa drugim državama pod istim okriljem Europske unije i izgradnju unilateralne sigurnosti. U vrijeme kada se vojna snaga mjerila bojnim glavama i brojčanim stanjem teškog naoružanja, danas nam je zajednička politika sigurnosti daleko važnija. Današnja učinkovitost politike sigurnosti traži sinergijsko djelovanje političkih, obrambenih, sigurnosnih, znanstvenih, ekoloških sposobnosti ali društva u cjelini.

Novonastalo vrijeme traži koncept država i vlada koje će znati odgovoriti na sigurnosne zahtjeve građana kao što je energetska sigurnost, sigurnost opskrbe hranom, zaštita od kriminala, krijumčarenja ljudi i droge, terorizma. Kao čuvari šengenske granice susrećemo se sa novim izazovima.

Može li Hrvatska niz tehničkih sustava sigurnosti povećanjem izdvajanja iz proračuna ili nam ipak saveznici trebaju biti suučesnici u financijskom dijelu, jer šengenska granica nije samo granica Hrvatske već i ulazak na teritorij svih članice Europske unije.

Onaj dio na međunarodnoj sceni Europske unije je odnos Europske unije i Rusije. Unija je usvojila Zajedničku strategiju za Rusiju ali Ukrajinskim ratom i podrškom Europske unije koju pruža Ukrajini suradnja je na mirovanju i ako Rusija kao zemlja ne može ne biti predmet interesa Europske unije jer će svakako željeti na nekim uspostavljenim granicama EU željeti imati stabilnog i demokratskog susjeda ili susjedu Rusiju. Ulazak preostalih

zemalja Europe u EU, a koje dosad nisu ušle razlog je jasan. Dio od njih kao što je Švicarska vjerojatno nikad i neće ući. Dok siromašnije i zemlje s demokratskim deficitom, poput Srbije, kalkuliraju.

Previranja u svijetu koja mijenjaju globalni politički poredak su sigurno i izbori u SAD-a. Rezultati izbora imat će utjecaj na daljnji tijek svih nemira, kriza i ratova. Što se tiče nas na Starom kontinentu sigurnosna politika Europske unije ima dobar smjer i dobre namjere koje je potrebno provesti na unutarnju politiku Europske unije kako bi smanjili nemire iz raznih oblika nezadovoljstva. Od nezadovoljstva institucijama, porastom cijena, rast inflacije, sve su to elementi radi kojih dolazi do nemira.

Na sastanku u Bruxellesu 27. lipnja 2024. godine Europsko vijeće postiglo dogovor o strategiji Europe za period 2024-2029. Njegovim smjernicama i odlukama trebale bi se voditi institucije Europske unije. Strateški program koji je osmišljen za navedeni period ističe vrijednosti kao što su: sloboda, jednakost, vladavina prava uključujući prava pripadnika manjina. Navedene vrijednosti su smjer kojim će Europska unija ići. Između ostalog ističu se prioritete Europskog vijeća a oni obuhvaćaju:

- Nastavak kontinuirane pomoći Ukrajini, njenoj obnovi i postizanju mira
- Povećanje potrošnje i ulaganja u područje obrane
- Suradnja sa transatlantskim partnerima i NATO-om
- Borbu protiv organiziranog kriminala, terorizma i ekstremizma
- Jačanje otpornosti i pripravnosti za sprečavanje kriza prirodnih katastrofa i javnozdravstvenih kriza poput pandemije
- Poštivanje Povelje UN-a i promicanje stabilnosti i mira
- Rad na reformiranom, multilateralnom i uključivom sustavu

Biramo li sigurnost moramo izabrati put Europske unije koja će znati na koji način se prilagoditi i na koji način djelovati kao strateški globalni akter. Kako su se članice dijela svoje suverenosti odrekle ili nam je lakše prihvatiti ako kažemo da smo ujedinile suverenost, kako bi Europska unija ojačala suverenost i poziciju u strateškim sektorima i u konačnosti postala tehnološka odnosno industrijska sila a to uključuje određena područja:

- jedinstveno tržište energetike, financija i telekomunikacija,
- znatna zajednička ulaganja putem Europske investicijske banke i europskih tržišta kapitala,
- održivu trgovinsku politiku koja ima odlike otvorenosti, održivosti i ambicioznosti
- sigurne strateške lance opskrbe i smanjenje štetnih ovisnosti,

- unapređenje kapaciteta na području budućih tehnologija, umjetna inteligencija, poluvodiči,
- zelenu digitalnu tranziciju, istinsku energetska uniju, ulaganje u revolucionarne digitalne tehnologije,
- održiv i otporan poljoprivredni sektor,
- promicanje inovacija i poslovanja,
- pojačanu suradnju na području zdravstva,
- ulaganje u vještine, osposobljavanje i obrazovanje.

Iako svakih pet godina čelni ljudi Europske unije dogovaraju prioritete, institucije kao i države članice nastavljaju rad na prethodno dogovorenim prioritetima što svakako ima odraz na proračun EU-e. Postoje vanredne situacije koja se upravo događaju, a to je Bliski Istok. Indirektno nas se dotiče svaki rat koji produbljuje geopolitičke podjele svijeta. Promjene koje se događaju idu takvom brzinom da ih je ne moguće sagledati a o rješavanju da ne govorimo. Na godišnjem sastanku UN-a pod nazivom „Samit budućnosti” ogledavat će se snage, s najvećim problemima a to su ratovi u Gazi, Sudanu, Ukrajini a unazad koji dan i eskalacija sukoba Izraela i Libanona. Glavna tema Samita trebala je biti modernizacija međunarodnih institucija ali teško da će tema uopće doći do izražaja s obzirom na vanredno stanje i nakanama Izraela.

Akcijski plan Europske unije i Izraela dogovoren 2005. godine mogao bi dobiti epitet „napredan” ili prijeći u fazu napredan ukoliko se ostvari napredak u mirovnom procesu. Suradnja je produljena na razdoblje do 2025. godine na temelju Akcijskog plana u okviru politike susjedstva. U najnovijoj eskalaciji rata i napada Izraela na Libanon s namjerom da smanji vojnu sposobnost Hezbollaha. napadi su fokusirani na vojne ciljeve i skladišta oružja. Benjamin Netanyahu izjavio je da je cilj napada promjena “ravnoteže snaga” vjerojatno sa vojnom akcijom se neće stati dok sjeverna granica ne bude čista a to podrazumijeva 10 km unutar Libanona. Dok se napetosti ne smiruju. Turski predsjednik proziva SAD-e da ne čine ništa, prozvaio je i međunarodne institucije da ne čine ništa. Teško je išta osim diplomatskog nastojanja Europske unije prema Izraelu učiniti. Koliko utjecaja imaju napetosti na Bliskom istoku ne samo na ljudske živote već na globalni mir i podijeljenost svijeta. Na ekonomiju Europske unije ali i svijeta. Već niz godina nema mira u kojem bi se mogli usredotočiti na rad, stvaranje, prosperitet na svim poljima, zadnjih godina od COVID-19 pandemije, potom inflacije kao posljedice a zatim rat u Ukrajini i sad novi sukob i napadi Izraela duž njegovih granica. Situacija je općenito ali na polju međunarodne sigurnosti turobna i teška i ukoliko i dođe do daljnjih sukoba ili rata na Bliskom istoku možemo očekivati poskupljenje

energenata. Pogoršanje sukoba je samo dodatak i onako prepunoj čaši financijske krize u europskoj uniji ali i šire.

Međunarodna suradnja, participacija u razvoju sigurnosti, pozicioniranje Hrvatske kao zemlje jugoistočne Europe, jačanje sigurnosti i položaja kao ravnopravne članice u svrhu prosperiteta hrvatskih građana neka budu glavne smjernice kojima ćemo graditi partnerski odnos Europska unija -Hrvatska.

6.3. Pričuvna komponenta i rast ukupnog obrambenog potencijala

S obzirom na demografsku sliku i demokratske trendove koncept pričuve se morao prilagoditi. Značaj pričuve se pokazao izuzetno važnim i u Domovinskom ratu na njenim temeljima zajedno sa civilnom zaštitom nastala je Hrvatska vojska. Pričuvna komponenta time postaje znatan dio domovinske sigurnosti koja ima osnovnu zadaću sve sastavnice sustava uigrati i sinkronizirati. Namjena i zadaća pričuve, zajedno sa djelatnim sastavom, sudjelovati u obrani teritorijalne cjelovitosti i neovisnosti Republike Hrvatske kao i u potpori civilnim institucijama za spašavanje i zaštitu prilikom katastrofa, potresa, poplava, spašavanje u bilo kojoj katastrofi i drugih sličnih situacija u kojima se možemo kao društvo naći. Doprinijeti međunarodnoj sigurnosti pritjecanjem u pomoć kod recimo velikih ne lokaliziranih požara, i drugih katastrofa.

Odredbe Zakona o obrani (NN, 7/13, 7/15, 27/16) jasno propisuje da državljani imaju svoja prava ali i dužnosti sudjelovati u obrani zemlje na organiziran način. Navedeno sudjelovanje se ostvaruje na kroz vojnu obvezu. Vojna obveza po svojoj definiciji je dužnost osposobljavanja, pripremanja i sudjelovanja u obrani na organiziran način, uključivanjem u Oružane snage, svih za to sposobnih državljana Republike Hrvatske. Sastoji se od:

- novačke obveze
- obveze služenja vojnog roka odnosno civilne službe.
- služenje u pričuvnom sastavu

Obveza postaje zakonski pravovaljana u godini u kojoj državljanin navršava 18 godina života.

(www.morh.hr, pristupljeno 25.6.2024). Pričuvni sastav se dijeli na:

- Ugovornu pričuvu
- Mobilizacijsku pričuvu koja se dijeli na:
 - nerazvrstanu pričuvu - obveznici vojni koji nisu odslužili vojni rok a nisu bili ni na vojnom osposobljavanju.

- razvrstanu pričuvu - su vojni obveznici (vojnici, časnici, dočasnici) koji su odslužili vojni rok ili bili na dragovoljnom služenju ili djelatnoj vojnoj službi pa im je odrađena vojno stručna specijalnost. Muškarci su obveznici do 55 godine života a žene do 50 godina, ukoliko nisu visoki časnici koji su do 60 godina obveznici a general/admiral do 65 godine do kad i traje vojna obveza. ((www.morh.hr, pristupljeno 25.6.2024).

To postavlja pitanje jesu li tradicionalne vojne vrijednosti - dužnost, čast, poslušnost i odanost - dostatne za nove sukobe na međunarodnoj sceni. Osim toga, komplicirani i osjetljivi politički kontekst humanitarnih intervencija može izazvati nove etičke dileme za vojne profesionalce. Stoga se u budućnosti očekuje da će novi načini vojno-oružanih sukoba imati na raspolaganju i neke nove, druge vrijednosti, poput mirovnog etosa, dubokog civilizacijsko-kulturološkog znanja i uvažavanja ljudskih prava kao vodećeg principa te fino podešenog diplomatska aparatusa za socijalni, kulturni, ekonomski i politički kontekst u kojem se djeluje. Različiti znanstvenici upozoravaju da vojska doživljava nedostatak etičkog pristupa tijekom obuke i obrazovanja te da se bez snažnog etičkog okvira i podrške teško održava u moru normativnih pitanja koja ih okružuju.

7. EKOLOŠKA SIGURNOST KAO SEGMENT NACIONALNE SIGURNOSTI

Proizvodni sustav koji vodi računa o zdravlju vode, tla, ekosustava u konačnosti i ljudi je zdrav sustav, ekološki prihvaćen. Da bi živjeli u jednom takvom okruženju i imali na takvom sustavu proizvodnju hrane imali bi i sigurnost da ćemo imati i zdravlje ljudi u visokoj mjeri. U ovih nekoliko desetljeća Hrvatske državnosti imamo dvije strategije, zadnja strategija govori u prilog većem značaju ekološke sigurnosti i puno šireg spektra koji ona obuhvaća.

Ulaskom u Europsku uniju kao i Sjevernoatlantski savez Hrvatska kao moderna sredozemna država oblikuje svoje sigurnosne politike u smjeru ostvarenja nacionalnih ciljeva i političko-društvenog i gospodarskog razvoja, jačanju i zaštiti nacionalnog identiteta i temeljnih vrijednosti zapisanih u ustavu RH. Zbog kontinuiranih, vrlo složenih, nepredvidivih vanjskih i unutarnjih prijetnji i rizika potreba za sigurnosnim politikama na svim područjima tako i na području ekologije. Strategija nacionalne sigurnosti je strateški dokument kojim su određene politike putem kojih će se i sa kojim instrumentima ostvarivati nacionalni interesi, osigurati uvjeti za nesmetan i uravnotežen razvoj države. Ono što čini posebnim ovaj dokument je činjenica da je Strategija nacionalne sigurnosti uvele jednu novu paradigmu sigurnosti koja se temelji na modelu sigurnosti pojedinca, svakog građanina Hrvatske. (NN, 73/2017-1772).

Klimatske promjena izazvane ljudskim nemarom, nepažnjom, ratovima i obiješću, uporabom genetike u proizvodnji hrane, pesticida i niza elemenata koji su nas doveli u poziciju zabrinutosti i ugroženosti za opstojnosti po zdravlje čovjeka koje smo do prije koju godinu podrazumijevali. Postoje tri temeljne dimenzije ekološke sigurnosti:

1. prijetnje koje iz eko okruženja predstavljaju rizik za čovjeka, društvo, države i cjelokupan međunarodni poredak,
2. Prirodni resursi kao budući vrlo mogući uzrok sukoba,
3. Ugrožavanje okoliša.

Prva strategija nacionalne sigurnosti SAD-a, EU-e i Republike Hrvatske je pokazala da je ekološka sigurnost „manje bitna” i drugorazredni sigurnosni problem i ako degradacijom okoliša nacionalna sigurnost isto može biti ugrožena, ali je na žalost stavljena na sporedni kolosijek (Bilandžić, 2013: 180-191).

Prema Strategiji iz 2017. godine ekološku sigurnost i klimatske promjena stavlja na dostojno mjesto i na razinu koja joj i dolikuje. Ekološka sigurnost više nije na margini već u središtu po važnosti. Klimatske promjene koje se očituju kroz enormne vrućine i suše obilježile su i ovu 2024. godinu i kojoj imamo pad poljoprivrede, šećerne repe, kukuruza ali i na Jadranu zbog zagrijavanja mora dolazi do promjene i u jadranskoj flori i fauni. Klimatske promjene dotakle su se kopna, mora, zraka i dovode do narušavanja okoliša, narušen okoliš smanjuje biološku raznolikost a time dolazi do pojava bolesti biljnog pokrova, onečišćenja voda ali i gubitka plodnog tla.

Ekološku katastrofu izazivaju industrijska postrojenja i požari stoga je važna odgovarajuća razina sigurnosti i ekoloških standarda i na tim poljima. Promjene i štete koje su

nastale su trajno su ostavile posljedice. Neophodno je spriječiti što je moguće više zagađivanje okoliša i živjeti u skladu sa prirodom.

Da bi se doprinijelo zaštiti okoliša nameće se potreba za podizanje svijest i pismenost o značaju ekologije, funkcioniranju ekosustava. Svaka prevencija je bolja ali i jeftinija od bilo koje sanacije kada do nje dođe u sustavu. Uključivanje škola, provedba zelenog i plavog gospodarstva i u konačnosti promptna reakcija Vlade koja će ugradnjom mjera zaštite u zakonodavni sustav znatno smanjiti potencijalne nastale štete. Ekologiji kao svjetskoj znanosti potrebno je otvoriti vrata u svakoj proizvodnji svih stvari a hrane osobito. Vratit se organskom i ekološkom uzgoju hrane, regulirati zakone koji će čuvati i štiti prirodu i zdravlje ljudi. Uz potporu Ujedinjenih naroda raditi na edukaciji u svim zemljama kako bi poljoprivreda i proizvodnja hrane pored klimatskih promjena ipak bila učinkovita i u skladu sa svim zakonima ekologije. Produbiti svijest pojedinca da je svatko od nas odgovoran na razini na kojoj može djelovati odgovorno za okoliš. Svako djelo i ono najmanje koje je učinjeno u smjeru očuvanja vode, zraka, zemlje je ogroman doprinos.

8. ZAKLJUČAK

Ovaj rad je pokazao da etički okvir sigurnosti polje je složen i dinamičan predmet. Ulog su mnogi čimbenici i varijable, koji su međusobno povezani utječu jedni na druge: sigurnosna kultura (kulture), vodstvo, osposobljavanje i obrazovanje, društveni kontekst, tehnološki utjecaji, sigurnosni stilovi i etički kodeksi. Ova složenost ima nekoliko implikacija

na empirijsko istraživanje etičkih vrijednosti sigurnosti. Prije svega, potrebno je identificirati i operacionalizirati varijable koje su u pitanju i analizirati njihova uloga u određenom kontekstu: etičke vrijednosti koje se primjenjuju u projektima lokalne zajednice znatno drugačiji od onih koji se primjenjuju u kontekstu zajedničke međunarodne istrage tim za organizirani kriminal; primjena homogenih pravnih okvira može se uvelike razlikovati od korištenje inkrementalnih ili čak fragmentiranih pravnih normi; etičke vrijednosti mogu se različito primjenjivati snage javne policije u kontekstu policije trećih strana. 'Normativni nalozi' policije, obavještajnih službi a vojska se razlikuje, ali i isprepliće. Svaki od tih konteksta postavlja različita pitanja i pitanja u vezi s etičkim sigurnosnim praksama, a mogu proizvesti različite dileme i kontradiktorne etičke tvrdnje. Političko i administrativno određivanje prioriteta etičkih vrijednosti može donijeti različite ishode u pogledu načina na koji sigurnosne organizacije objašnjavaju poštivanje etičkih načela standardima.

Ovaj se rad usredotočio na primjenu postojećih sigurnosnog mehanizma u skladu s najboljim etičkim praksama. Izlaganje također pokriva utjecaj tehnologija na privatnost ljudi zbog nesvjesnosti sigurnosnih politika ili lažnih etičkih praksi. Gornja analiza pokazuje da je etika važna u svim aspektima života. Etika je pristup, a ne standardni skup ponašanja. I etička i neetička praksa paralelno postoje. Uobičajeno pitanje „je li etično“ ima veliko značenje i na njega mora odgovarati svaki pojedinac. Moraju se poštivati i pridržavati etike kako bi se ispunili sigurnosni ciljevi u bilo kojoj organizaciji. Sigurnosne mjere mogu se mjeriti, ali etički parametar odnosi se na okolnosti i uključene subjekte.

9. POPIS LITERATURE

Akrap, Gordan (2019) Suvremeni sigurnosni izazovi i zaštita kritičnih infrastruktura. *Strategos: Znanstveni časopis Hrvatskog vojnog učilišta „Dr. Franjo Tuđman“*, 3 (2): 37-49.

- Aqeel, Khalique (2016) A Review on Security versus Ethics. *International Journal of Computer Applications*, 151 (11): 12-17.
- Barić, Slavko, Barić, Robert (2018) *Asimetrično ratovanje i transformacija vojne organizacije: adaptacija vojnih doktrina i metoda djelovanja u odgovoru na asimetrične ugroze (CROSBID 19054)*. Zagreb: Hrvatsko vojno učilište Dr. Franjo Tuđman.
- Bilandžić, Mirko (2017) Socijalna politika (sigurnost) kao područje nacionalne sigurnosti: prilog raspravi o kritičkim sigurnosnim studijama. *Revija za socijalnu politiku*, 24 (3): 343-359.
- Bilandžić, Mirko (2013) Analiza i strategija nacionalne sigurnosti SAD-a, EU-a i Republike Hrvatske. U: Galić, Branka, Žažar, Krešimir (ur.), *Razvoj i okoliš perspektive održivosti*. (str. 171-193). Zagreb: FF Press.
- Cvrtila, Vlatko (1995) Nacionalni interesi i nacionalna sigurnost. *Politička misao*, 32 (2): 62-69.
- Cvrtila, Vlatko (1999) Nacionalna sigurnost neutralnih država – političke i geostrategijske odrednice. *Politička misao*, 36 (4): 197-203.
- Čehok, Ivan, Koprek, Ivan (1996) *Etika - priručnik jedne discipline*. Zagreb: Školska knjiga.
- Jelle van Buuren, Monica den Boer (ed.) (2009) *Security Ethics: A Thin Blue-Green-Grey Line, Draft Product: State of the Art Literature Review on the Ethics Research and Knowledge Among Security Professionals*. Amsterdam: Department of Public Administration, University Amsterdam.
- Juka, Slavica (2006) *Etika - postavke i teorije*, Mostar: FRAM-ZIRAL.
- Kopal, Robert (2018) Međunarodna sigurnost: primjena strukturiranih analitičkih tehnika u predviđanjima. U: Vladimir Filipović (ur.), *Zbornik sveučilišta Libertas*, vol. 3, br. 3, (str. 9-22). Zagreb: Libertas međunarodno sveučilište.
- Kovač, Dujam (2021) Ulaganje u kibernetičku sigurnost. U: Dragan Zlatović (ur.), *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, vol. 15, br. 1-2, (str. 61-73). Šibenik: Veleučilište u Šibeniku.
- Lasthuizen, Karin, Kaptein, Muel, Huberts, Leo W. J. C. (2007) A Study of the Impact of Three Leadership Styles on Integrity Violations Committed by Police Officers. *Policing An International Journal*, 30 (4):587-607.
- Lukaš, Mirko, Cikovac, Dean (2021) Ideja pedagoške deontologije utemeljena na konceptima dužnosti. *Nova prisutnost*, 19 (2): 391-403.

- Marčetić, Gordana (2013) Etički kodeksi i etika javnih službenika. *Hrvatska i komparativna javna uprava - CCPA*, 13(2): 499-539.
- Musladin, Marijana (2012) Utjecaj društvenih mreža na nacionalnu sigurnost. *Medianali*, 6 (11): 67-85.
- Nemati, Hamid H. (2007) *Information Security and Ethics: Concepts, Methodologies, Tools, and Applications*. Greensboro: The University of North Carolina.
- Priručnik o ljudskim pravima i temeljnim slobodama djelatnih vojnih osoba i službenika i namještenika u oružanim snagama (2008). Varšava: OESS-ov Ured za demokratske institucije i ljudska prava (ODIHR).
- Skube, Karmen (2012) Korupcija kao etički i sigurnosni problem. *Političke analize*, 3 (12): 27-31.
- Talanga, Josip (1999) *Uvod u etiku*. Zagreb: Hrvatski studiji.
- Tatalović, Siniša, Lacović, Tomislav (2012) Čemu sigurnosne studije? *Političke analize*, 3 (12): 3-6.
- Vedenik, Leon (2011) Sigurnost i zaštita zdravlja na radu kao sastavni dio nacionalne i državne sigurnosti. *Sigurnost: časopis za sigurnost u radnoj i životnoj okolini*, 53 (3): 235-242.
- Vuković, Hrvoje (2012) Kibernetička sigurnost i sustav borbe protiv kibernetičkih prijetnji u Republici Hrvatskoj. *National Security and the Future*, 13 (3):12-31.
- Zorko, Marta (2012) Pojam granice u postmodernoj geopolitici. *Politička misao*, 49 (2): 30-44.

Dokumenti:

- Etički kodeks policijskih službenika. *Narodne novine*, 62/12.
- Zakon o informacijskoj sigurnosti. *Narodne novine*, 79/07.
- Zakon o kritičnim infrastrukturama. *Narodne novine*, 56/13, 114/22.
- Zakon o kibernetičkoj sigurnosti. *Narodne novine*, 14/24.
- Zakon o sigurnosno-obavještajnom sustavu Republike Hrvatske. *Narodne novine*, 79/06.
- Zakon o obrani. *Narodne novine*, 33/02, 7/13, 7/15, 27/16

Internetske stranice:

- Brkić, Neven (2017) Europska obrambena unija.
<https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/europska-obrambena-unija-29782>
(pristupljeno: 23.05.2024).
- Balkanska istraživačka mreža (2024) <https://birn.rs/> (pristupljeno: 02.06.2024).
<https://zimo.dnevnik.hr/clanak/14-mocnih-citata-nelsona-mandele---404286.html>;
(pristupljeno: 02.06.2024).
- Poslovni dnevnik (2024) <https://poslovni.hr/> (pristupljeno: 10.06.2024).
- Etički kodeks vojnih osoba Republike Hrvatske (2018)
https://www.morh.hr/wp-content/uploads/2019/02/eticki_kodeks_vo_hv_prosinac_2018.pdf (pristupljeno: 23.06.2024).
- Etički kodeks ponašanja Kraljevske nizozemske vojske (2008)
<https://www.osce.org/files/f/documents/0/3/88574.pdf>, (pristupljeno: 23.06.2024).
- Ministarstvo obrane Republike Hrvatske (2024) <https://www.morh.hr/kategorija/publikacije/>
(pristupljeno: 25.06.2024).
- Ministarstvo unutarnjih poslova (2024) (<https://mup.gov.hr/>) (pristupljeno 20.06.2024).
- Hrvatski institut za kibernetičku sigurnost (2024) <https://www.hiks.hr/cyber-blog>
(pristupljeno: 20.06.2024).
- The European Union Monitoring Mission, <https://www.eumm.eu/> (pristupljeno: 03.07.2024).

10. SAŽETAK I KLJUČNE RIJEČI

Etički okvir sigurnosnog područja složen je i dinamičan predmet istraživanja. Osim što ne postoji jedinstven konsenzus oko etičkih vrijednosti i moralnih kodeksa koji su ugrađeni u sigurnosne organizacije, poput policije, vojske i obavještajne zajednice, također nailazimo na akademsku prazninu kada se radi o istraživanjima etike u rastućim informacijskim i komunikacijskim tehnologijama. Razlog „etičkog vakuuma“ potrebno je tražiti u društveno-ekonomskom kontekstu, sigurnosnoj kulturi, stupnju obrazovanja, tehnološkim utjecajima, pravno-političkom uređenju itd. Budući da je sigurnost jedan od osnovnih uvjeta čovjekovog socio-kulturnog života, time i njegovog postojanja, ovaj rad će se baviti tematiziranjem etičkih vrijednosti kroz različite strukturne razine javnih i privatnih te nacionalnih i međunarodnih sigurnosnih okruženja. Stoga je cilj ovog rada predstaviti međusobni odnos sigurnosti i etike, a svrha mu je pokazati utjecaj nesavjesnih sigurnosnih politika i lažnih etičkih praksi na privatnost ljudi.

Ključne riječi: etika, sigurnost, informacijska sigurnost, hakeri, kibernetička sigurnost, policija, vojska, etički kodeksi, teorija pravednoga rata, ekološka sigurnost, međunarodna sigurnost